GMINNA STRATEGIA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH W GMINIE DYNÓW NA LATA 2009-2015

DYNÓW 2009

Spis treści

Wprowadzenie ... 4
Cel główny Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych ... 4
Metodologia tworzenia Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych ... 5
Zasady strategiczne ... 6
1. Charakterystyka Gminy Dynów ... 8
1.1 Informacje ogólne ... 8
1.2 Ludność ... 10
1.3 Migracje ... 13
1.4 Ekonomiczne grupy wieku ... 15
1.5 Wykształcenie mieszkańców Gminy Dynów ... 18
1.6 Infrastruktura społeczno – socjalna ... 19
1.6.1 Szkolnictwo ... 19
1.6.2 Bezpieczeństwo publiczne ... 21
1.6.3 Kultura i sport ... 23
1.6.4 Inwentaryzacja zasobów społecznych ... 27
1.6.5 Poziom integracji społecznej ... 28
1.7 Infrastruktura techniczna ... 30
1.8 Gospodarka ... 33
1.9 Rolnictwo ... 35
1.10 Pracujący i bezrobotni ... 37
1.11 Turystyka ... 38
2. Problemy społeczne w Gminie Dynów ... 41
2.1 Inwentaryzacja problemów społecznych w Gminie Dynów ... 41
2.2 Hierarchizacja problemów społecznych uznanych za dominujące ... 43
2.3 Stopień nasilenia problemów społecznych w Gminie Dynów ... 45
2.3.1 Ubóstwo ... 46
2.3.2 Sieroctwo ... 47
2.3.3 Bezdomność ... 47
2.3.4 Niepełnosprawność i długotrwała choroba ... 48

2.3.5 Bezradność w sprawach opiekuńczo–wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego w tym problem rodzin niepełnych i wielodzietnych 48
2.3.6 Klęska żywiołowa lub ekologiczna i zdarzenia losowe 50
2.3.7 Alkoholizm 50
2.4 Analiza doświadczeń w rozwiązywaniu problemów społecznych 52
2.4.1 Analiza dotychczasowych doświadczeń w zakresie współpracy lokalnej 53
2.4.2 Cele i zadania Ośrodka na podstawie statutu 54
2.4.3 Współpraca z instytucjami i stowarzyszeniami 55
2.5 Świadczenia rodzinne 56
2.6 Dożywianie 59
3.Analiza SWOT 61
4. Wizja rozwoju Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Dynów 64
4.1 Główne cele strategiczne 65
4.1.1 Przeciwdziałanie bezrobociu 65
4.1.2 Wspieranie osób niepełnosprawnych 66
4.1.3 Przeciwdziałanie marginalizacji osób starszych 67
4.1.4 Przeciwdziałanie bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego zwłaszcza w rodzinach niepełnych i wielodzietnych 68
4.1.5 Rozwiązywanie problemów alkoholowych 69
4.1.6 Organizacja czasu wolnego 70
Podsumowanie 71
Schemat wdrażania i monitoringu realizacji zadań Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminie Dynów 72
Wykaz tabel 74

Wprowadzenie

Cel główny Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych

W dzisiejszym świecie podlegającym procesom globalizacji, pełnym zagrożeń i pojawiających się szans, coraz częściej obserwuje się potrzebę wprowadzenia własnego planu działania na przyszłość zarówno dla organizacji, jak i dla każdego człowieka. Stąd też, wymagane jest sformułowanie planu działania na przyszłość, a więc strategii, która będzie miała wpływ na kształt i charakter podejmowanych decyzji.

Strategia rozwoju to świadomie obrana droga do celu. Dokument ten stanowi jeden z podstawowych instrumentów planowania gospodarczego i społecznego.

Określa ona wizję danej jednostki organizacyjnej, wyznacza cele strategiczne, kierunki działania oraz przedsięwzięcia, które należy realizować w najbliższym czasie – odpowiada na pytanie jak jednostka ma wyglądać w perspektywie kilku, a nawet kilkunastu lat.

Konieczność opracowania strategii wynika z ustawy o pomocy społecznej z dn. 12.03.2004r. (tekst jednolity DZ. U. Nr 115 poz. 728 z 2008 r.) w art. 17 pkt 1, który nawiązuje do realizacji gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka. Celem pomocy społecznej ma być zaspokajanie niezbędnych potrzeb życiowych osób i rodzin oraz umożliwienie im bytowania w warunkach odpowiadających godności człowieka.

Pomoc społeczna powinna w miarę możliwości doprowadzić do usamodzielnienia osób i rodzin oraz integracji ze środowiskiem.

Ustawodawca uwzględnił 15 poszczególnych przypadków (art.7) udzielania pomocy skierowanej szczególnie do osób znajdujących się w trudnej sytuacji z powodu: ubóstwa, sieroctwa, bezdomności, bezrobocia, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby, potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności. Kierunki pracy socjalnej koncentrują się również na zapewnieniu bytu materialnego, a więc wyżywienia, mieszkania, przebywania w zdrowym środowisku, wypoczynku.

W budowaniu nowoczesnego systemu pomocy społecznej w Gminie Dynów ważne jest dokonywanie na bieżąco analiz zjawisk, z którymi wiąże się zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej. Ma to zapewnić takie ukształtowanie systemu, który

w najpełniejszy sposób zaspokoi oczekiwania społeczne, może to odbywać się przez wprowadzenie nowych form świadczeń, wprowadzenie nowych metod i technik pracy z osobami potrzebującymi.

Przedstawione główne cele działania stają się ważnym elementem całego systemu wsparcia społecznego mieszkańców Gminy wyznaczając podstawowe zadania ustawowe, jak również koordynowanie dziedzin wszystkich podmiotów współtworzących system wsparcia społecznego.

Metodologia tworzenia Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych

Planowanie strategiczne jest niezbędnym narzędziem do określenia strategicznych celów rozwiązywania problemów społecznych w określonych realiach społecznych oraz środkach finansowania.

Prace nad Gminną Strategią Rozwiązywania Problemów Społecznych zostały rozpoczęte wiosną 2008 r.

W jej ramach organizowano spotkania, na które zaproszeni zostali przedstawiciele instytucji i organizacji społecznych z terenu Gminy tworząc podzespoły zadaniowe, w skład których z uwagi na pełnioną rolę współtworzenia strategii weszli przedstawiciele Rady Gminy, Urzędu Gminy, Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, Radny Powiatowy, Straży Pożarnej, szkół, stowarzyszeń działających na terenie Gminy oraz reprezentanci innych organizacji.

Spotkania warsztatowe odbywały się w następującej kolejności i tematyce:

21 październik 2008 r.

Sformułowanie ogólnego planu postępowania w budowaniu Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Dynów

18 – 19 listopad 2008 r.

Warsztat A – „Diagnoza sytuacji społecznej w gminie”

Warsztat B – „Analiza problemów społecznych oraz zasobów społecznych w gminie”

7 styczeń 2008 r.

Warsztat C – „Formułowanie założeń strategii rozwiązywania problemów społecznych w oparciu o partycypacje społeczną i zasady rozwoju społecznego.”

Warsztat D – „Budowanie koncepcji projektów stymulujących zrównoważony rozwój społeczny”

Przeprowadzone warsztaty pozwoliły na sformułowanie planu operacyjnego, zdefiniowanie priorytetowych obszarów i zgromadzenie materiału tematycznego, oraz określenie horyzontu czasowego realizacji zamierzonych działań, co dało końcowy efekt powstania Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Dynów. Zdecydowano, że jej ramy czasowe będą obejmować lata 2009-2015.

Strategia będzie ulegać modyfikacjom i aktualizacjom, tak by dostosować ją do zmieniających się realiów społecznych, a także potrzeb mieszkańców Gminy Dynów.

Została opracowana także misja strategii, która ogólnie określa priorytety działań. Skupia się na istotnych problemach i motywuje do działania.

Zasady strategiczne

1. Zasada zrównoważonego rozwoju

Zgodnie z ta zasadą rozwój społeczno-gospodarczy gminy w dłuższym okresie czasu powinien odbywać się przy zapewnieniu równowagi społecznej, ekologicznej i przestrzennej. Realizacja tej zasady jest warunkiem niezbędnym stabilności właściwego poziomu życia i sprawnego funkcjonowania instytucji publicznych i niepublicznych w gminie.

2. Zasada rozwoju wielokierunkowego

Na początku realizacji strategii wprowadzić należy proces realizacji jej założeń sprzyjając różnorodnym działaniom gospodarczym i społecznym. Należy także wzmocnić sferę dobrze prosperujących zasobów i funkcjonujących przedsięwzięć. Następnym etapem jest wdrożenie innowacyjnych form i metod praktyki społecznej. Granica pomiędzy etapami jest płynna i wynika w dużej mierze z konstrukcji programów, możliwości gminy i jej partnerów lokalnych.

3. Zasada orientacji mieszkańców

Zasada ta respektuje fakt, że podstawowym podmiotem działania jest społeczność lokalna i poszczególni mieszkańcy gminy. Źródłem zmian i rozwoju są ludzie, ich ambicje, umiejętności i wiedza.

Władze samorządowe programując zadania muszą uwzględniać ten fakt, tworząc warunki sprzyjające wysokiej aktywności mieszkańców gminy.

4. Zasada partnerstwa publiczno-prawnego

System partnerstwa publiczno-prawnego sprzyja efektywnemu wykorzystaniu środków publicznych, łączy wysiłek finansowy podmiotów i sprzyja korzystnym montażom finansowym pozwalającym na realizację ważnych przedsięwzięć społecznych oraz inwestycyjnych. System ten jest zgodny z zasadami wydatkowania środków zewnętrznych stosowanych w Unii Europejskiej.

5. Zasada lokalnego zróżnicowania celów i narzędzi oddziaływania.

W czasie wdrażania strategii niezbędne jest różnicowanie przestrzenne podejmowanych działań. Trzeba określić własną hierarchię celów i kierunków działania w programach operacyjnych.

Lokalna polityka wsparcia rozwoju musi być dostosowana do uwarunkowań wewnętrznych oraz ich zmian. Podstawą formułowania programów operacyjnych będą wskazane w strategii obszary problemowe w sferze społecznej, które zgodnie z przyjętymi kryteriami będą realizowały zróżnicowane przedsięwzięcie, wynikające z Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych.

1. Charakterystyka Gminy Dynów

1.1 Informacje ogólne

Gmina Dynów administracyjnie położona jest w centralnej części województwa podkarpackiego w odległości około 35 km od stolicy województwa. Jest jedną z 14 Gmin powiatu rzeszowskiego – ziemskiego. Geograficznie Gmina leży na pograniczu Pogórza Dynowskiego i Przemyskiego (Dąbrówka Starzeńska, Dylągowa, Pawłokoma) oraz graniczy z gminami: Hyżne, Błażowa, Bircza, Jawornik Polski, Nozdrzec i Dubiecko.

Rysunek 1: Mapa

Główną rzeką przepływającą przez Gminę jest San, prawobrzeżny dopływ Wisły, zmienia on tu swój bieg z południkowego, w równoleżnikowy. Gmina Dynów jako samodzielna jednostka samorządu terytorialnego funkcjonuje od 1991 r. Siedziba Urzędu Gminy znajduje się w mieście Dynowie. Administracyjnie do Gminy Dynów należy 9 sołectw. Powierzchniowa struktura miejscowości Gminy przedstawiona została w poniższej tabeli.

Tabela 1:Powierzchniowa struktura miejscowości Gminy Dynów

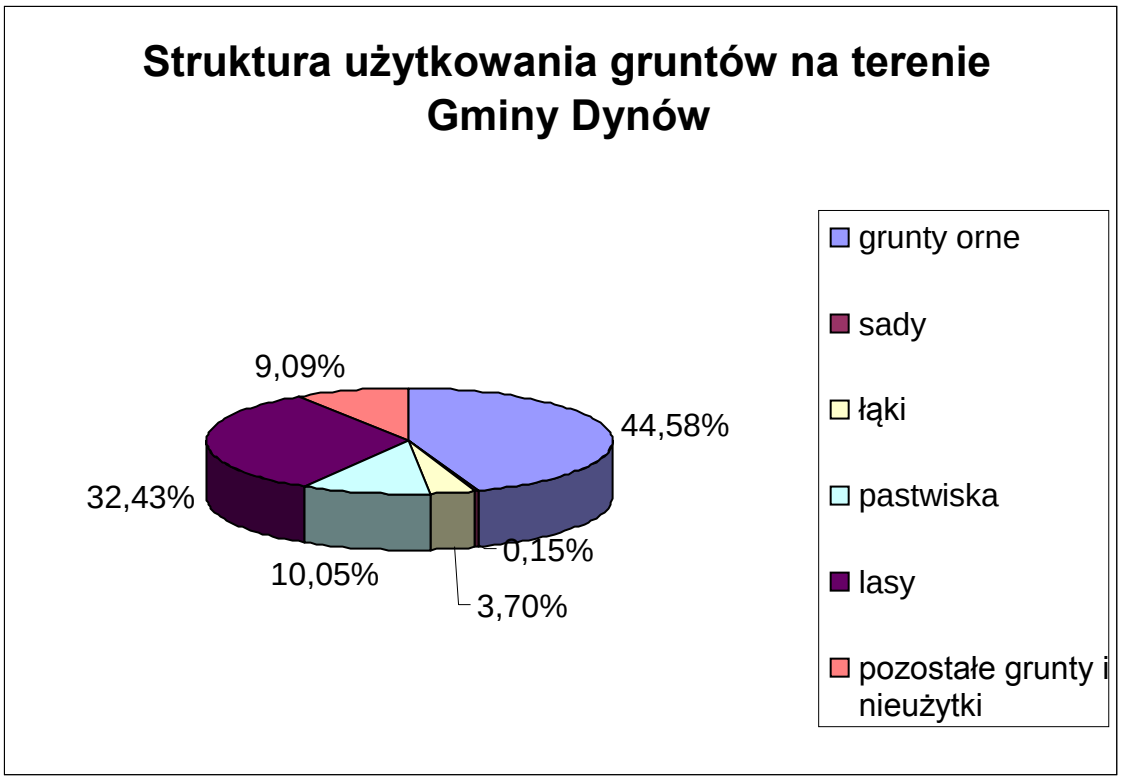
Nazwa miejscowości gminnej	Powierzchnia w km^2	Powierzchnia w ha	Położenie geograficzne	
			Długość geograficzna północna N	Szerokość geograficzna wschodnia E
Bachórz	12,5	1250	49°51’	22°16’
Dąbrówka Starzeńska	7,37	737	49°47’	22°15’
Dylągowa	18,85	1885	49°47’	22°18’
Harta	25,66	2566	49°52’	22°12’
Laskówka	9,1	910	49°51’	22°17’
Łubno	26,19	2619	49°48’	22°12’
Pawłokoma	10,15	1015	49°49’	22°11’
Ulanica	6,42	642	49°50’	22°48’
Wyręby	2,63	263	49°50’	22°07’
RAZEM:	**118,87**	**11887**		

Źródło: Urząd Gminy Dynów

Rzeźba terenu jest mocno urozmaicona o zróżnicowanych nachyleniach. Przeważają nachylenia 8,12% i powyżej 12%.

Gmina Dynów zajmuje obszar 119 km^2 , co stanowi 9,76% powierzchni ogólnej powiatu. Jest gminą wiejską o charakterze rolniczo-leśnym.

.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy w Dynowie

Użytki rolne zajmują powierzchnię 6959,94 ha co stanowi 58,48 % powierzchni Gminy. W tym grunty orne zajmują powierzchnię 5306,11 ha tj. 44,58% , sady 17,81 ha tj. 0,15 %, łąki 440,39 ha tj. 3,70 % a pastwiska 1195,63 ha tj. 10,05 %.

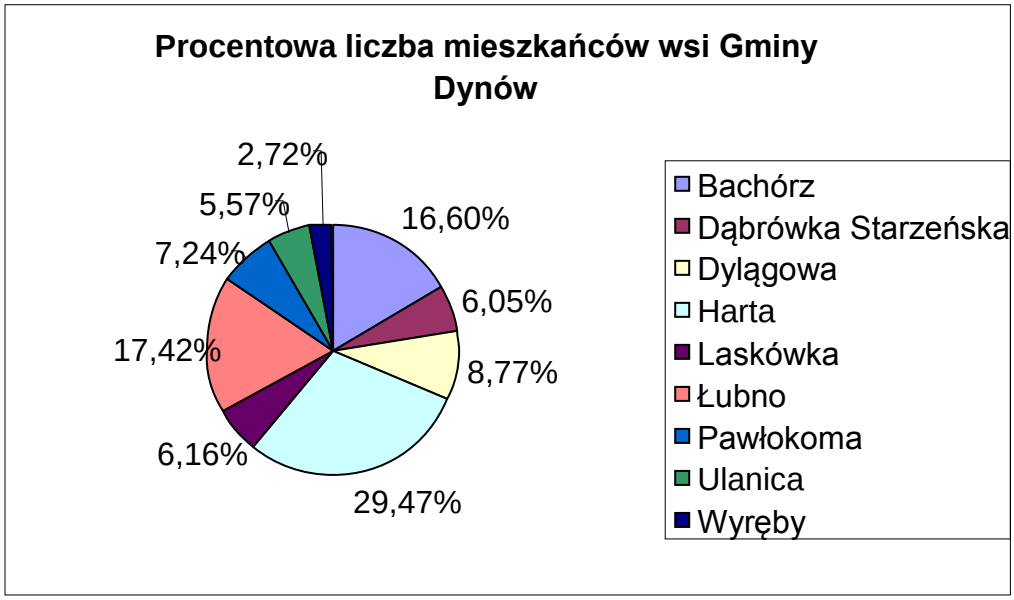
Wiodącą funkcją Gminy jest rolnictwo, produkcja żywności oraz obsługa ludności i związane z tym osadnictwo. Występują tu korzystne warunki glebowe i klimatyczne do produkcji rolnej, sprzyjające uprawie zbóż, ziemniaków jadalnych czy roślin pastewnych. Większość istniejących gospodarstw rolnych prowadzi produkcję na własne potrzeby.

Lasy zajmują powierzchnię 3859,81 ha co stanowi 32,43 % ogólnej powierzchni gminy. Wg. przyrodniczo-leśnego podziału Polski lasy znajdujące się na terenie Gminy należą do nadleśnictwa: Dynów, Strzyżów i Kańczuga. Zaliczane są one do VIII Krainy Karpackiej w dzielnicy Pogórze Karpackie. Siedliska leśne reprezentowane są przez las świeży wyżynny, lokalnie przez las jesionowy. Lasy składają się głównie z buka, modrzewia, jodły i dębu.

W podszyciu są warstwy krzewiaste takie jak kruszyna, leszczyna, bez czarny i koralowy, tarnina.

1.2 Ludność

Głównym czynnikiem kształtującym procesy rozwojowe w Gminie są jej mieszkańcy. Pod względem zaludnienia Gmina należy do jednostek o małej liczbie mieszkańców. Na dzień 24.10.2008 r. na terenie gminy zamieszkiwało 7 308 osób, a liczba gospodarstw domowych wyniosła 1728.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy

Według danych z ewidencji Urzędu Gminy największą miejscowością jest Harta, którą zamieszkuje 2154 mieszkańców. Stanowi to 29,47 % ogółu mieszkańców całej gminy. Kolejnymi wybijającymi się na tle pozostałych są Bachórz 1213 mieszkańców i Łubno 1273 mieszkańców. W Dąbrówce Starzeńskiej zamieszkuje 442 osób, w Dylągowej 641 osób, w Laskówce 450 osób, w Pawłokomie 529 osób i Ulanica 407 osób. Najmniejszą miejscowością są Wyręby, które w porównaniu z Bachórzem są ponad dziesięciokrotnie mniejsze i stanowią jedynie 2,72% ogółu mieszkańców całej Gminy.

Średnia wieku mieszkańców wynosi 35 lat.

Tabela 2: Ruch naturalny w Gminie Dynów

Rok	Urodzenia	Zgony	Przyrost naturalny
2003	81	75	6
2004	75	79	-4
2005	62	73	-11
2006	70	92	-12
2007	83	76	7
Razem	**371**	**470**	**-14**

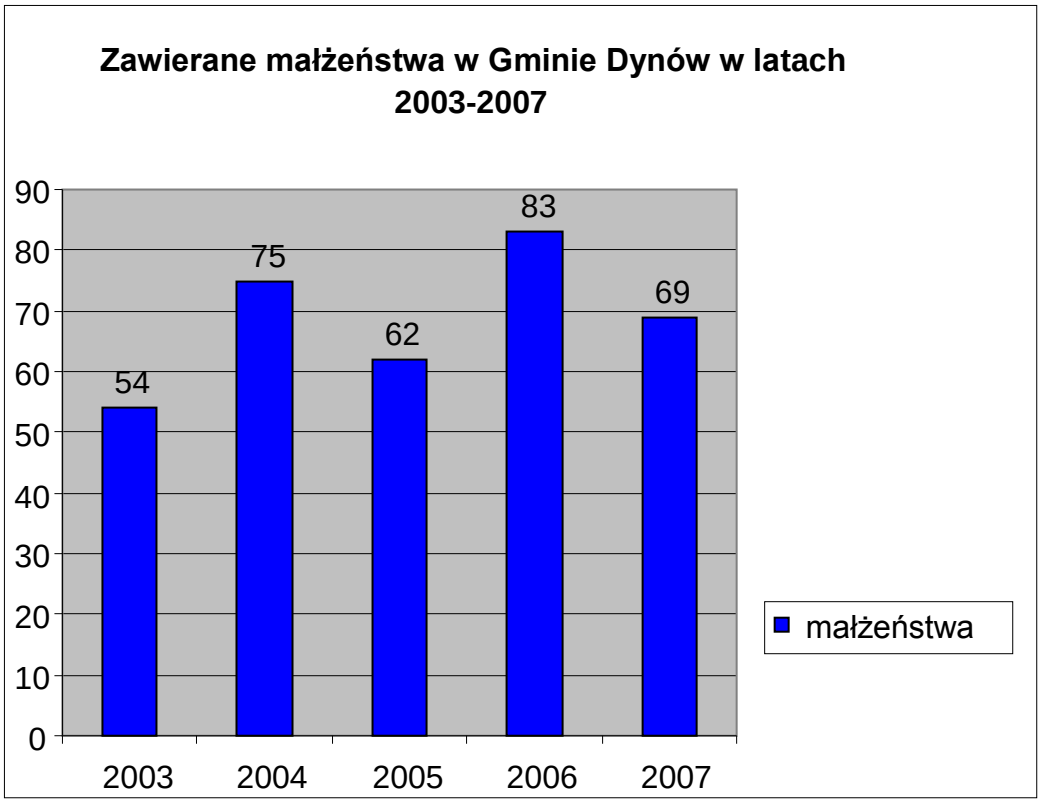
Źródło: Urząd Gminy Dynów

Ruch naturalny ludności wyznaczają urodzenia, zgony , liczba zawartych małżeństw i rozwody. W przypadku Polski liczba rozwodów jest stosunkowo mała, choć wykazuje stałą tendencję wzrostową.

Na podstawie powyższej tabeli najmniejsza liczba urodzeń została zanotowana w 2005r. i wynosiła 62, natomiast największa w 2007r. 83, co świadczy o tendencji wzrostowej.

Jeżeli chodzi o zgony to w 2006 r. została odnotowana ich największa liczba, czyli 92 zgony co przewyższało liczbę urodzeń w tym roku o 12 osób, w wyniku czego przyrost naturalny był ujemny. W następnym roku, czyli w 2007 liczba urodzeń przewyższa liczbę zgonów o 7, tak więc przyrost naturalny jest dodatni.

Z podsumowania przyrostu naturalnego w analizowanych latach wynika wartość ujemna (-14) co świadczy o tendencji spadkowej liczby mieszkańców naszej Gminy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy w Dynowie

Kolejnym elementem analizy ruchu naturalnego w Gminie Dynów są małżeństwa. W 2006 r. zostały zawarte 83 związki małżeńskie, jest to największa liczba na przestrzeni lat 2003 – 2007, natomiast najmniejszą zarejestrowano w 2003 r. czyli 54 małżeństwa. W przypadku małżeństw możemy zauważyć tendencję zmienną, w jednym roku wzrost, w następnym spadek zawieranych związków.

1.3 Migracje

Tabela 3: Migracje wewnętrzne i zagraniczne w Gminie Dynów

Rok	Migracje wewnętrzne i zagraniczne						
	Zameldowania						
	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Z miasta	Ze wsi	Z zagranicy
2005	76	32	44	77	43	33	1
2006	62	29	33	62	35	27	-
2007	62	31	31	62	31	31	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS Rzeszów

Tabela 4: Migracje wewnętrzne i zagraniczne w Gminie Dynów

Rok	Migracje wewnętrzne i zagraniczne						
	Wymeldowania						
	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Do miast	Na wieś	Zagranica
2005	71	31	40	71	38	33	-
2006	76	35	41	80	40	36	4
2007	99	46	53	101	54	45	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS Rzeszów

Tabela 5: Saldo migracji w Gminie Dynów

Rok	Saldo migracji				
	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Zagranica	
				Ogółem	**Mężczyźni**
2005	5	1	4	1	1
2006	-14	-6	-8	-4	-4
2007	-37	-15	-22	-2	-2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS Rzeszów

Migracje w Gminie Dynów, jak wynika z przedstawionych tabel, są niewielkie i stanowią tylko 1% ogólnej liczby mieszkańców, zarówno w liczbie mieszkańców przybyłych na teren Gminy, jak też wyjeżdżających do innych ośrodków.

Analizując dane statystyczne dotyczące migracji ludności Gminy Dynów w latach 2005-2007 można stwierdzić znaczną przewagę migracji w ruchu wewnętrznym nad migracją zagraniczną.

Największy napływ ludności można zaobserwować w 2005r., wyniósł on 76 osób, wśród których przeważały kobiety 44 osoby, mężczyźni natomiast 32 osoby.

2007r. jest okresem, w którym nastąpiła największa liczba wymeldowań, bo aż 99, w tym 46 mężczyzn i 53 kobiety. Od 2005 r. nastąpił wzrost wymeldowań o 28 osób.

Zauważalną tendencją jest to, że większość migrantów stanowią kobiety, co jest obecnie charakterystyczne dla migracji wewnętrznych w Polsce.

Można zaobserwować także większy wzrost liczby wymeldowań z obszarów wiejskich do miasta. W roku 2005 do miasta wymeldowało się 38 osób, na wieś 36 osób, natomiast już w roku 2006 nastąpił wzrost wymeldowań o 2 osoby, natomiast na wieś o 3 osoby, a rok później do miast wymeldowało się 54 osoby, a na wieś 45.

Należy zauważyć także, że fala napływu migracyjnego jest mniejsza od fali odpływu migracyjnego.

Saldo migracji, czyli różnica między przypływem a odpływem ludności oraz przyrost naturalny kształtują przyrost rzeczywisty ludności. Obecnie saldo migracji w Gminie Dynów jest ujemne. Największa wartość ujemna salda migracji w ruchu wewnętrznym wystąpiła w roku 2007 i wynosiła – 37 osób, w tym – 15 mężczyzn i – 22 kobiet. Saldo migracji miało wartość dodatnią w 2005r., 5 osób w tym 1 mężczyzna i 4 kobiety.

Jeżeli chodzi o migrację zagraniczną, to największe saldo ujemne wynosi -4, co dotyczy jedynie mężczyzn. Natomiast wartość dodatnia w 2005r., 1 mężczyzna.

W tabeli zanotowano niewielką liczbę osób zameldowanych za granicą, jednak nie jest to rzeczywista wartość, gdyż może się to wiązać z zagranicznymi wyjazdami mieszkańców związanymi z dość wysokim bezrobociem w Gminie.

1.4 Ekonomiczne grupy wieku

Analizując liczbę ludności zamieszkującą Gminę Dynów według ekonomicznych grup wieku w latach 2005 – 2007 można zauważyć tendencję zbliżoną do tendencji w kraju.
W tym okresie nastąpił systematyczny spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym. Od 2005 r. kiedy to liczba osób w tej grupie wiekowej liczyła 1479 osób do 2007 r., uległa spadkowi do 1390 osób (nieznaczna przewaga mężczyzn nad kobietami).

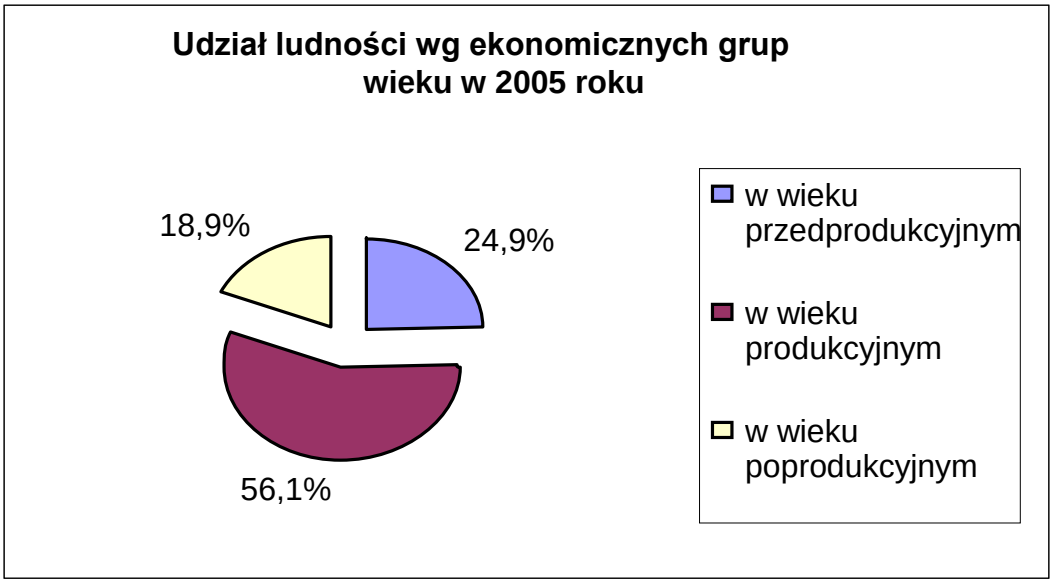
Można również stwierdzić, że liczba ludności w wieku produkcyjnym wykazuje tendencję wzrostową gdyż w 2005 r. ogół mężczyzn i kobiet w tej kategorii wynosił 4453 osoby (przewaga mężczyzn 2408 osób, nad kobietami 2045 osób), natomiast w roku 2007 wynosił 4492, czyli nastąpił wzrost o 39 osób.
Zaobserwować można także spadek liczby ludności w wieku poprodukcyjnym – w 2005 r. ta kategoria liczyła 1386 osób, rok później 1379, a w 2007 r. 1353 osoby (spadek o 33 osoby). Tendencją dominującą w tej grupie jest znaczna przewaga liczby kobiet nad liczbą mężczyzn. W 2005 r. – 496 mężczyzn i 890 kobiet, przewaga o 394 osoby, a już w 2007 r. – 470 mężczyzn i 883 kobiety, przewaga o 413 osób.

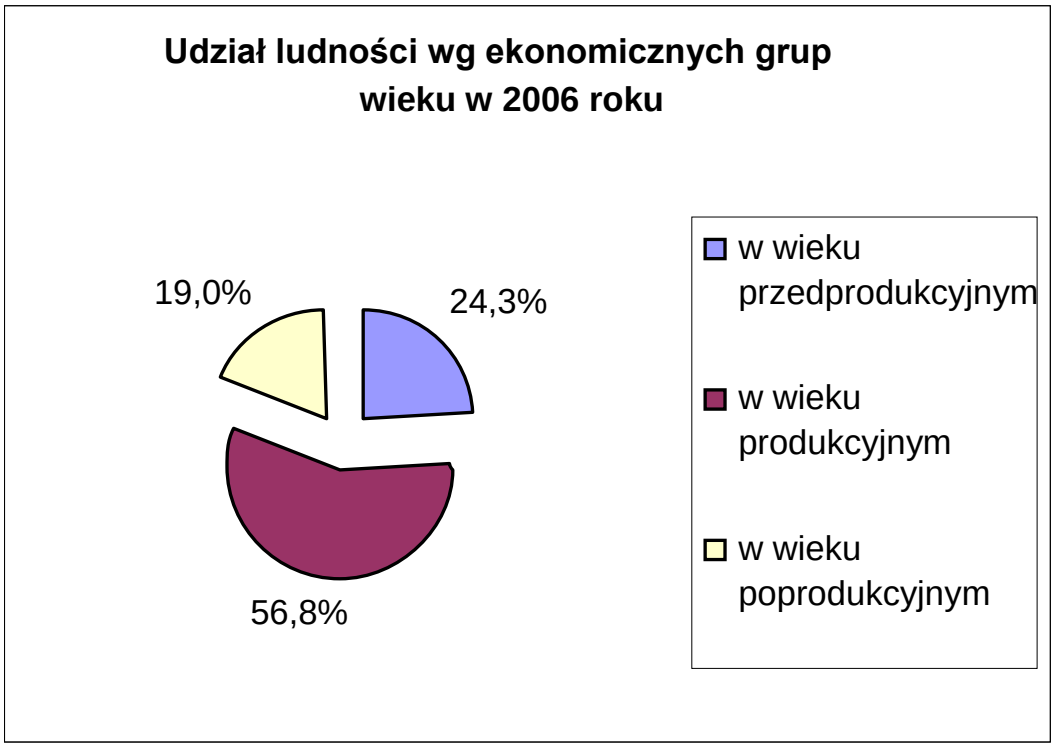
Tabela 6: Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku

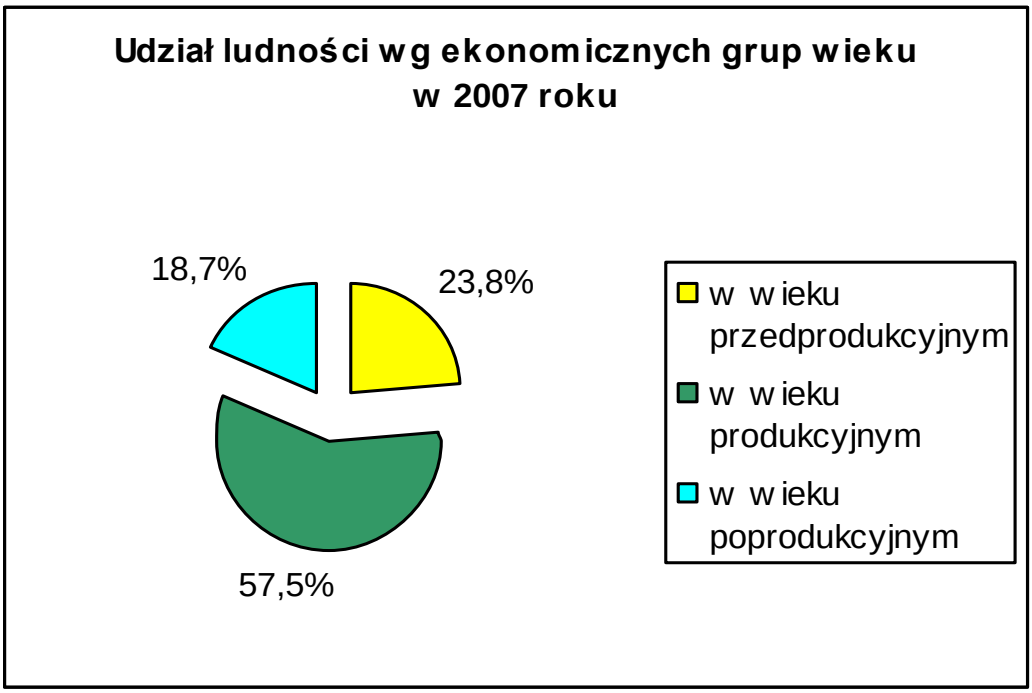
Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku									
Rok	**2005**			**2006**			**2007**		
	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Ekonomiczne grupy wieku	7318	3683	3635	7274	3668	3606	7235	3635	3600
Wiek przedprodukcyjny	1479	779	700	1424	751	673	1390	727	663
Wiek produkcyjny	4453	2408	2045	4471	2427	2044	4492	2438	2054
Wiek poprodukcyjny	1386	496	890	1379	490	889	1353	470	883

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS Rzeszów

Procentowa struktura ludności według ekonomicznych grup wieku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS Rzeszów

Na podstawie powyższych wykresów można stwierdzić systematyczne zmniejszanie się liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym w wyniku spadającej liczby urodzeń, której udział w ogóle ekonomicznych kategorii wiekowych waha się między 23-25 %.
Stosunkowo dużą liczbę ludności w wieku produkcyjnym tj. 56-58% oraz spadek liczby ludności w wieku poprodukcyjnym od 18 - 19%.

Na podstawie analizowanej struktury ludności Gminy Dynów według ekonomicznych grup wieku, można stwierdzić zmiany zjawisk demograficznych, analogiczne do przemian jakie zostały zapoczątkowane w Polsce już w latach 90 – tych. Zmiany w strukturze ekonomicznych grup wieku prowadzą do starzenia się populacji mieszkańców.
Ujemny przyrost naturalny spowodowany spadkiem liczby urodzeń dzieci może w konsekwencji przynieść restrukturyzację przedszkoli i szkół, jak również doprowadzić do wzrostu bezrobocia wśród nauczycieli.
Wzrastająca liczba osób w wieku produkcyjnym wykazuje tendencję rosnącą, co w przyszłości pogłębi efekt starzenia się społeczeństwa w Gminie.

1.5 Wykształcenie mieszkańców Gminy Dynów

Tabela 7: Wykształcenie ludności w Gminie Dynów

Wykształcenie ludności			
Rodzaj wykształcenia	**Ogółem**	**Mężczyźni**	**Kobiety**
WYŻSZE	172	49	123
POLICEALNE	108	27	81
SREDNIE RAZEM	1055	510	545
ŚREDNIE OGÓLNOKSZTAŁCĄCE	275	49	226
ŚREDNIE ZAWODOWE	780	461	319
ZASADNICZE ZAWODOWE	1193	807	386
PODSTAWOWE UKOŃCZONE	2968	1344	1624
PODSTAWOWE NIEUKOŃCZONE I BEZ WYKSZTAŁCENIA	347	130	217

Źródło: Spis Powszechny 2002

Według powyższych danych na podstawie NSP z 2002r., największą grupę mieszkańców na terenie Gminy Dynów były osoby z wykształceniem podstawowym ukończonym które stanowią 50,8% ogólnej liczby mieszkańców.

Porównywalną liczebnie są dwie grupy wykształcenia wśród mieszkańców a mianowicie: osoby z zasadniczym zawodowym które stanowią 20,4% i osoby z wykształceniem średnim 18% ogółu mieszkańców, co po uwzględnieniu wykształcenia policealnego mieszkańców Gminy, które wynosi 1,8% , te dwie grupy wykształcenia mieszkańców prawie się równoważą.

Liczba osób posiadających wykształcenie średnie i zasadnicze zawodowe wynosi 40,2% ogółu mieszkańców Gminy Dynów.

Wykształcenie wyższe w Gminie Dynów posiada zaledwie niecałe 3% mieszkańców. Jest to wielkość czterokrotnie niższa od średniej krajowej (według GUS udział osób z wyższym wykształceniem w skali krajowej wynosi 12%). Jest to uwarunkowane w głównej mierze tym, że bardzo duży procent absolwentów szkół średnich po uzyskaniu wyższego wykształcenia w innych ośrodkach nie wraca z powrotem na teren Gminy, tylko podejmuje pracę większych miastach mając na uwadze lepszy start życiowy i warunki ekonomiczne. Należy jeszcze dodać, że 72% osób posiadających wykształcenie wyższe na terenie Gminy Dynów stanowią kobiety, a tylko 28% mężczyźni.

Niecałe 6% mieszkańców Gminy to osoby z wykształceniem niepełnym podstawowym, są to przeważnie ludzie starsi wiekowo.

1.6 Infrastruktura społeczno – socjalna

Infrastruktura społeczna w polityce społecznej występuje w roli instytucjonalnej i funkcjonalnej. Obejmuje ona usługi w zakresie pomocy społecznej, służby zdrowia, oświaty, nauki, kultury, bezpieczeństwa i prawa.

Prawidłowy rozwój infrastruktury społecznej stwarza odpowiednie warunki do zrównoważonego rozwoju ludności danej jednostki społecznej jaką jest Gmina Dynów.

1.6.1 Szkolnictwo

Istotnym elementem w infrastrukturze społecznej jest rozwój edukacji, rozbudowa szkół, co jest szczególnie ważne na wsi, gdyż odpowiednie wykształcenie daje takie same szanse w starcie życiowym dla młodzieży wiejskiej jak i miejskiej.

Daje przygotowanie do współuczestniczenia w życiu gospodarczym, politycznym, kulturalnym. Typową instytucją wychowawczą jest szkoła. Daje przygotowanie do współuczestniczenia w życiu gospodarczym, politycznym, kulturalnym.

Tabela 8: Szkolnictwo w Gminie Dynów

Rok	**2005**	**2006**	**2007**
Przedszkola	9	9	8
Oddziały szkolne	7	4	5
Dzieci	79	83	59
Chłopcy	49	42	33
Dziewczęta	30	41	26
Szkoła podstawowa	9	9	9
Pomieszczenia szkolne	71	66	69
Oddziały w szkołach	46	44	44
Uczniowie	614	567	522
Mężczyźni	326	306	283
Kobiety	288	261	236
Gimnazjum	5	5	5
Pomieszczenia szkolne	11	10	21

Oddziały w szkołach	15	16	18
Uczniowie	339	329	335
Mężczyźni	190	178	184
Kobiety	149	151	151

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS Rzeszów

Powyższa tabela przedstawia strukturę placówek oświatowych w Gminie Dynów. Aktualnie na terenie Gminy funkcjonuje 9 szkół podstawowych i 5 placówek gimnazjalnych oraz 8 oddziałów przedszkolnych:

1. Zespół Szkół nr 1 w Bachórzu (szkoła podstawowa i gimnazjum),
2. Zespół Szkół nr 2 w Harcie (szkoła podstawowa i gimnazjum),
3. Zespół Szkół nr 3 w Łubnie (szkoła podstawowa i gimnazjum),
4. Zespół Szkół nr 4 w Pawłokomie (szkoła podstawowa i gimnazjum),
5. Zespół Szkół nr 5 w Dylągowej (szkoła podstawowa i gimnazjum),
6. Szkoła Podstawowa w Dąbrówce Starzeńskiej,
7. Szkoła Podstawowa nr 2 w Harcie,
8. Szkoła Podstawowa w Laskówce,
9. Szkoła Podstawowa w Ulanica.

W roku szkolnym 2005/2006 naukę rozpoczęło: - w gimnazjum: 339 uczniów, - w szkołach podstawowych: 614 uczniów, - w oddziałach przedszkolnych: 79 uczniów. W roku następnym 2006/2007 naukę rozpoczęło: w gimnazjum już o 10 osób mniej, czyli 329 uczniów, w szkołach podstawowych 567 osób, czyli o 47 uczniów mniej, jedynie w przedszkolach zauważa się tendencję wzrostową o 4 osoby, czyli 83 dzieci. Rok 2007/2008 to tendencja spadkowa liczby uczniów, w szkole podstawowej do 522 osób, przedszkole jedynie 26 osób, natomiast w gimnazjum na przestrzeni tych lat zauważamy niewielką tendencję wzrostową o 6 osób do liczby 335 uczniów.

Relację liczby osób uczących się(stan na początek roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia (niezależnie od wieku) do liczby ludności w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania określa współczynnik skolaryzacji brutto, który przedstawia poniższa tabela.*(def.GUS)*

Tabela 9: Współczynnik skolaryzacji

Współczynnik skolaryzacji brutto %			
Rok	**2005**	**2006**	**2007**
Szkoły podstawowe	95,34	93,87	92,39
Gimnazja	92,62	91,90	92,80

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS Rzeszów

Wyższy poziom współczynnika skolaryzacji, na przestrzeni lat 2003 – 2007 występuje w szkołach podstawowych, choć od 2005r. obniżył swoją wartość z 95,34 % do 92,39 % w 2007 r. Jeżeli chodzi o gimnazja to współczynnik ten w analizowanych latach ma przybliżoną wartość.

W 2005 r. wynosił 92,62% , w kolejnym roku nastąpił nieznaczny spadek do 91,90%, a następnie wzrost o 0,9 %.

Gmina Dynów dba o rozwój szkolnictwa. Na stanowiskach nauczycielskich pracuje 131 osób. Ilość szkół, ich wielkość i stan techniczny jest dobry. Władze Gminy Dynów starają się, w miarę możliwości finansowych przeprowadzać bieżące remonty szkół oraz rozbudowę istniejących obiektów. Dobrze zorganizowany jest dowóz do szkół. Korzysta z niego 103 dzieci.

1.6.2 Bezpieczeństwo publiczne

Bezpieczeństwo publiczne i jego poprawa znajduje się w centrum oczekiwań każdego społeczeństwa, to ogół warunków i instytucji chroniących życie, zdrowie, mienie obywateli oraz majątek ogólnonarodowy.

Zaspokojenie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym również zadania z zakresu porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej, reguluje ustawa o samorządzie gminnym która traktuje powyższe jako zadania własne gminy.

Do zapewnienia bezpieczeństwa publicznego zobowiązane są organy władzy administracji państwowej, szczególnie instytucje wyspecjalizowane w zapewnieniu bezpieczeństwa publicznego , jak np. Policja, Ochotnicza Straż Pożarna.

Swój wkład w poprawę efektywności w/w służb mają również Władze Gminy, które w miarę swoich możliwości wspierają finansowo służby, wpływając tym samym na podnoszenie poziomu poczucia bezpieczeństwa mieszkańców naszej Gminy.

Celem zabezpieczenia realizacji zadań wynikających z ochrony przeciwpożarowej w budżecie Gminy zabezpiecza się środki finansowe z przeznaczeniem na utrzymanie jednostek OSP, zapewnienie ich gotowości bojowej, zakupu sprzętu przeciwpożarowego, wyszkolenie i prowadzenie remontów baz lokalowych.

Skuteczna walka z przestępczością nie może być prowadzona wyłącznie przez aparat policyjny przy jednoczesnej bierności społeczeństwa, gdyż poziom bezpieczeństwa mieszkańców zależy od prawidłowej współpracy wszystkich podmiotów uczestniczących w zapewnieniu bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Przestępczość zostawia za sobą ślad w funkcjonowaniu lokalnej społeczności.

Dane zawarte w poniższej tabeli przedstawiają ilość przestępstw zaistniałych na terenie miny Dynów w latach 2005-2007.

Tabela 10: Przestępstwa w Gminie Dynów

Rodzaje przestępstw	**2005**	**2006**	**2007**
Rozboje	0	0	0
Bójki i pobicia	1	0	3
Przestępstwa narkotykowe	1	2	0
Uszkodzenia ciała	1	0	2
Kradzieże z włamaniem	3	7	5
Kradzieże	8	8	8
Niszczenie mienia	3	2	3
Krótkotrwałe użycie pojazdu	0	0	0
Fałszerstwo dokumentów	0	0	0
Razem przestępstw kryminalnych	17	19	21
Inne przestępstwa poza podstawowymi	15	9	9
Nietrzeźwi kierujący	15	14	3
Razem wszystkich przestępstw	47	42	33

Źródło: dane statystyczne z Posterunku Policji w Dynowie

Z powyższego zestawienia wynika, że na terenie Gminy Dynów w latach 2005-2007 nastąpił nieznaczny wzrost przestępstw kryminalnych (po 2 w każdym roku).

Najwięcej przestępstw kryminalnych dotyczyło kradzieży oraz kradzieży z włamaniem, co stanowi 79% w 2006r., oraz 62% w 2007r.

Nastąpił wyraźny spadek innych przestępstw poza podstawowymi, od 15 przestępstw w roku 2005 do 9 przestępstw w roku 2007 (spadek o 4%)

Na szczególne podkreślenie zasługuje spadek liczby przestępstw związanych z kategorią nietrzeźwi kierowcy od 15 takich przypadków odnotowanych w 2005 r. do 3 wykroczeń z tego tytułu w 2007r.

Ogólna ilość wszystkich przestępstw spadła na terenie Gminy Dynów w latach 2005-2007 około 30%.

1.6.3 Kultura i sport

Towarzystwo Przyjaciół Dąbrówki Starzeńskiej powstało w maju 2007 roku z pobudek patriotycznych oraz troski o kontynuację tradycji ludowych i narodowych z woli mieszkańców wsi i osób wywodzących się z Dąbrówki Starzeńskiej, w celu podjęcia działań na rzecz rewitalizacji kultury, rękodzieła i rzemiosła ludowego, wyrównania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży na rzecz rozwoju całego obszaru wiejskiego. Jest niezależną organizacją pozarządową i organizacją pożytku publicznego działającą na podstawie ustawy o stowarzyszeniach, ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.

Cele i zasady działania Towarzystwa Przyjaciół Dąbrówki Starzeńskiej na podstawie statutu: zasadniczym celem TPDS jest kształcenie aktywności społecznej, zainteresowań artystycznych, sportowych i turystycznych dzieci, młodzieży i dorosłych, dumy ludowej i narodowej, troska o zachowanie tradycji śpiewaczych, tanecznych, teatralnych, rzemiosła ludowego, stworzenie nowych źródeł dochodu i miejsc pracy dla mieszkańców wsi, godnego wypoczynku dla turystów pieszych i zmotoryzowanych, zatroszczenie się o odnowę parku przy zamku hrabiów Starzeńskich, o renowację kaplicy – grobowca Starzeńskich i odbudowę zamku oraz upamiętnienie miejsc historycznych na terenie wsi i zagospodarowanie nabrzeży Sanu w celach rekreacyjnych, czynienie starań o wytyczenie ścieżek przyrodniczych i szlaków turystycznych.

Towarzystwo Kultury i Rozwoju wsi Harta swoją działalność rozpoczęło niedawno, oficjalnie wpis do rejestru nastąpił 4 grudnia 2008r.

Towarzystwo Kultury i Rozwoju jest organizacją społeczną, która nie prowadzi działalności gospodarczej, środki na działalność będzie opierać na składkach członków Towarzystwa, a także będzie starać się o dostępne fundusze.

Głównym celem Towarzystwa jest prowadzenie działalności kulturalnej i rozwojowej na rzecz wsi Harta.

Stowarzyszenie Kobiet Wsi Bachórz rozpoczęło działalność w marcu 2007 roku. Główne cele Stowarzyszenia to: ochrona zanikających tradycji, wspieranie wszelkich inicjatyw służących rozwojowi regionu i gminy, organizowanie spotkań z ludźmi prezentującymi różne dziedziny życia, zaprezentowanie twórczości ludowej, pogłębienie wiedzy na temat historii swojej miejscowości i gminy, poprawa jakości życia upowszechnienie kultury fizycznej i sportu.

Stowarzyszenie bierze udział w rożnych konkursach w celu zaprezentowania twórczości i tradycji ludowych na terenie gminy i województwa, organizuje pokazy, szkolenia, przygotowuje projekty w celu zdobycia środków na organizację miejsca spotkań mieszkańców. Działania Stowarzyszenia skierowane są do wszystkich mieszkańców Bachórza w szczególności dzieci, młodzieży i ludzi starszych. Dotychczasowe osiągnięcia Stowarzyszenia to: udział w II Gminnym Konkursie Wielkanocnym, w którym otrzymali wyróżnienie, udział w dożynkach wojewódzkich w Oleszycach, udział w Gminnym Konkursie Bożonarodzeniowym, w którym zajęli trzecie miejsce.

W Gminie Dynów działa **Gminna Biblioteka Publiczna z siedzibą w Bachórzu**. Służy ona rozwijaniu i zaspokajaniu potrzeb czytelniczych oraz upowszechnieniu wiedzy i rozwoju kultury.

W jej skład wchodzi placówka macierzysta oraz 8 filii:

- Dąbrówka Starzeńska Filia Nr 1,
- Dylągowa Filia Nr 2,
- Harta Filia Nr3,
- Harta Filia Nr4,
- Laskówka Filia Nr 5,
- Łubno Filia Nr 6,
- Ulanica Filia Nr 7,

- Wyręby Filia Nr 8.

Gminna Biblioteka Publiczna w Dynowie z siedzibą w Bachórzu współorganizuje imprezy kulturalne, współpracuje ze szkołami, Kołami Gospodyń Wiejskich i stowarzyszeniami działającymi na terenie Gminy Dynów.

Straż Pożarna jest organizacją zajmującą się prewencją i walką z pożarami oraz pozostałymi zagrożeniami dla zdrowia i życia ludzkiego, dobytku oraz środowiska naturalnego. Oraz usuwaniem skutków klęsk żywiołowych i katastrof. W Gminie Dynów jest dziewięć jednostek straży pożarnej: OSP Bachórz, OSP Dąbrówka Starzeńska, OSP Dylągowa, OSP Harta, OSP Laskówka, OSP Łubno, OSP Pawłokoma, OSP Ulanica, OSP Wyręby.

Sale sportowe

Na terenie Gminy każda szkoła posiada salę sportową wyposażoną w potrzebny sprzęt. Są cztery kluby sportowe: Olimpia, Pogórze Bachórz , Orzeł i Za Sanie, które organizują zawody sportowe w Gminie i poza jej obrębem, współorganizują imprezy takie jak okolicznościowe festyny sportowe oraz turnieje piłkarskie.

Świetlica Stowarzyszenia Kobiet Wsi Bachórz powstała dzięki dofinansowaniu Fundacji Wspomagania Wsi z siedzibą w Warszawie w ramach konkursu „Nasza Świetlica, Nasz Klub”. Świetlica mieści się w Domu Strażaka w Bachórzu w jednym z wynajętych pomieszczeń przez Stowarzyszenie. Otwarta jest dwa razy w tygodniu, wtorek i czwartek w godzinach od 14 do 17.

Świetlica wyposażona jest w trzy stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu, urządzenie wielofunkcyjne, gry planszowe dla dzieci i młodzieży oraz sprzęt grający-wieża. W świetlicy prowadzone są zajęcia muzyczne, plastyczne i kursy komputerowe dla dorosłych. Nad działalnością świetlicy czuwa opiekunka.

Świetlice socjoterapeutyczne

W Gminie Dynów działają świetlice socjoterapeutyczne, które mają na celu zapobieganie niedostosowaniu społecznemu oraz są miejscem dla dzieci wymagających opieki z powodu zaniedbania wychowawczego w rodzinie i zagrożenia uzależnieniem.

Świetlice znajdują się przy:

- Zespole Szkół Nr 1 w Bachórzu,
- Zespole Szkół Nr 2 w Harcie,
- Zespole Szkół Nr 3 w Łubnie,
- Zespole Szkół Nr 4 w Pawłokomie,
- Szkole Podstawowej w Ulanica,
- Szkole Podstawowej Nr 2 w Harcie.

Głównymi celami świetlic są:

- zapewnienie bezpieczeństwa dzieciom,
- zapewnienie terapii wychowawczej zapobiegającej uzależnieniom,
- wdrażanie do prawidłowego pełnienia ról społecznych,
- łagodzenie niedostatków wychowawczych w rodzinie,
- eliminowanie zaburzeń zachowania,
- stwarzanie możliwości odpoczynku, zabawy, rozwoju zainteresowań.

Podstawowe formy realizacji zadań świetlic to:

- zapewnienie wsparcia w okresie kryzysu,
- organizowanie gier i zabaw, zajęć muzycznych, technicznych, plastycznych itp.,
- współpraca z rodzicami oraz osobami bliskimi dla dzieci połączona z pedagogiką,
- współpraca z wychowawcami i nauczycielami,
- rozwijanie zainteresowań dzieci.

1.6.4 Inwentaryzacja zasobów społecznych

Gmina Dynów dysponuje wieloma zasobami. Główne z nich to:

1. Instytucjonalne:

- Szkoły (podstawowe i gimnazja),
- Biblioteki publiczne i szkolne,
- OSP,
- Koła Gospodyń Wiejskich,
- Kluby sportowe (Zasanie, Orzeł, Olimpia, Pogórze),
- Parafie,
- Rady Sołeckie,
- Towarzystwo Przyjaciół Dąbrówki Starzeńskiej, Towarzystwo Kultury i Rozwoju Wsi Harta, Stowarzyszenie „ZRYW", Stowarzyszenie Kobiet Wsi w Bachórzu,
- Ośrodki Zdrowia i Punkty Lekarskie,
- Akcje Katolickie,
- Zespół Teatralny ,
- Koło Łowieckie „ Sarenka",
- Klub Honorowych Dawców Krwi „ Nadzieja",
- Kapele Ludowe (Młoda Harta, Bachórzanie) i Orkiestry OSP,
- Domy Ludowe,
- Leśniczówka,
- Poczty,
- Pracownie terapeutyczne w szkołach.

2. Osobowe:

- Wójt,
- Kierownik GOPS,
- Urzędnicy,
- Sołtysi,
- Radni parafialni i sołectwa,
- Księża Proboszczowie i księża rodacy,
- Zakonnice,

- Dyrektorzy Szkół i Nauczyciele,
- Prezesi OSP,
- Prezesi Stowarzyszeń,
- Przewodniczący Rady Gminy,
- Lekarze,
- Lokalni artyści,
- Właściciele firm prywatnych.

3. Inne:

- Zespół Pałacowo – Parkowy (ruiny zamku Starzeńskich),
- Ścieżka przyrodniczo – dydaktyczna „Kopaniny”,
- Zielona Klasa – Rzeszów,
- Pole biwakowe „ Niezapominajka”,
- Gospodarstwo szkółkarskie,
- Pszczelarstwo,
- Tereny rekreacyjne nad Sanem,
- Stanica wodna.

1.6.5 Poziom integracji społecznej

Integracja społeczna ogólnie oznacza proces włączania do zasadniczej części społeczeństwa różnorodnych, grup społecznych takich, jak mniejszości narodowe, uchodźcy, emigranci itp., w konsekwencji uzyskanie możliwości, praw i usług dotychczas dostępnych tylko dla większości. Polega ona głównie na przeobrażeniu się luźnych grup społecznych w dużą zbiorowość społeczną.

Uczestnicy warsztatów czas na spotkaniu poświęcili na analizę poziomu integracji społecznej w Gminie. Ich zdaniem poziom integracji wśród mieszkańców jest średni, występują trudności we współpracy – brak wewnętrznej chęci do pomocy innym. Poziom integracji na terenie Gminy jest oceniany jako dostateczny, w poszczególnych wioskach integracja jest silniejsza, są mocniejsze więzi a innych słabsze.

➢ Czynniki sprzyjające integracji to:

- organizacje działające,
- ludzie,
- szkoły,
- OSP,
- Społecznicy,
- miejsca, które są w posiadaniu wsi i można je wykorzystać,
- aktywne wsparcie samorządu,
- motywacja,
- poczucie przynależności,
- więzi lokalne.

➢ Czynniki ograniczające:

- brak inicjatywy,
- brak wsparcia z zewnątrz,
- brak środków do działania.

➢ Sposoby poprawy integracji społecznej mieszkańców to:

- stworzenie etatu koordynatora kulturalnego,
- zoorganizowanie dzieciom czasu wolnego,
- organizowanie spotkań dla osób starszych,
- organizowanie wyjazdów dla mieszkańców, (kino, filharmonia, teatr, basen),
- stworzenie Klubu Integracji Społecznej,
- zwiększenie aktywności życiowej społeczeństwa.

1.7 Infrastruktura techniczna

Infrastruktura techniczna to obiekty, sieci przesyłowe i urządzenia niezbędne do wykonywania podstawowych usług dla określonej jednostki społeczno – gospodarczej w zakresie energetyki, dostarczania ciepła, wody, usuwania ścieków i odpadów, transportu, teletechniki, itp.

Dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna sprzyja właściwemu rozwojowi niemal wszystkich dziedzin życia społecznego i gospodarczego. Usprawnia funkcjonowanie danej jednostki terytorialnej i ułatwia życie jej mieszkańców.

Aktualny stan wyposażenia Gminy Dynów w infrastrukturę techniczną przedstawia się następująco:

Drogi

Gminną sieć drogową tworzą: drogi powiatowe, drogi gminne, dwie drogi wojewódzkie z Przemyśla do Domaradza na kierunku wschód – zachód oraz droga z Przeworska do Sanoka

Tabela 11: Drogi w Gminie Dynów

Lp	Numer drogi	Nazwa drogi	Ogółem w m
Drogi wojewódzkie			
1	879	Przeworsk – Dynów Grabownica	2696
2	884	Przemyśl – Ujazdy - Domaradz	13 632
Razem drogi wojewódzkie			**16 328**
1	501	Błażowa – Harta do drogi 884	7 411
2	502	Dynów - Ulanica	3 838
3	503	Futoma – Łazek – do drogi nr 884	394
4	504	Łubno - Nozdrzec	6 985
5	505	Łubno – Kazimierówka - Dynów	3 475
6	506	Dynów – Dąbrówka Starzeńska	4 877
7	507	Bartkówka - Sielnica	9 850
8	509	Bachórz - Laskówka	4 917
Razem drogi powiatowe			**41 747**
Razem drogi gminne			**61 200**
Razem drogi wiejskie			**840 000**
Źródło: Urząd Gminy Dynów			**959 275**

Długość dróg gminnych wynosi 61,200 km w tym około 20,310 km o nawierzchni ulepszonej (masa asfaltowa) i 28,360 km dróg o nawierzchni tłuczniowej. Długość dróg gruntowych 12,530 m.

Długość dróg wewnętrznych (wiejskich) to około 840 km – około 6% utwardzonych.

W miarę możliwości drogi były modernizowane, ulepszane i poszerzane, jednak nadal zły stan techniczny nawierzchni, mostów oraz brak odpowiednich parametrów technicznych na niektórych odcinkach sieci drogowej powoduje znaczne ograniczenia w rozwoju Gminy.

Gazownictwo

Na terenie Gminy Dynów występuje sieć przesyłowa, nad którą zarząd sprawują, przez Zakład Gazowniczy w Jarosławiu, Karpackie Zakłady Gazownictwa w Tarnowie. Zasilanie odbiorców gazu odbywa się siecią średnioprężną. Aktualnie wszystkie sołectwa Gminy są zgazyfikowanie.

Telefonia i Internet

Od 1999 r. rozpoczęto telefonizację gminy. Gmina Dynów znajduje się w okręgu telekomunikacyjnym w Przemyślu.

Na terenie wszystkich miejscowości istnieje możliwość zainstalowania telefonu i Internetu.

Energia

System energetyczny Gminy Dynów funkcjonuje na bazie elektrowni „Solina" i rozdzielni „Widełka". Gmina zasilana jest liniami 110 kV. Istniejący system jest wystarczający w zakresie zapotrzebowania na energię elektryczną.

Wodociągi

Wodociągi gminne funkcjonują w miejscowościach: Bachórz i Wyręby. Jednak większość mieszkańców Gminy korzysta z indywidualnych ujęć wody.

Kanalizacja

Wzrostowi konsumpcji wody z wodociągów grupowych nie towarzyszy rozwój systemów kanalizacyjnych ze sprawnymi oczyszczalniami ścieków.

Z systemu sieci kanalizacyjnej na terenie Gminy korzysta tylko część mieszkańców Bachórza. Sieć o długości 1.27km jest podłączona do oczyszczalni ścieków w Bachórzu.

W miejscowościach Gminy konieczne jest zmodernizowanie istniejących i wybudowanie nowych kanalizacji i oczyszczalni wiejskich. Głównymi zanieczyszczeniami dróg są ścieki komunalne i przemysłowe. Duży wpływ mają także zanieczyszczenia szczególnie z terenów rolniczych. Także ścieki sanitarne z kanalizacji gospodarstw domowych są odprowadzane do zbiorników bezodpływowych, co powoduje znaczne pogorszenie stanu czystości wód powierzchniowych. Taka sytuacja wynika ze słabej wiedzy na temat ochrony środowiska i zaniedbania ze strony mieszkańców, dlatego też niezbędna jest kontynuacja rozpoczętych i prowadzenie nowych inwestycji związanych z budową systemu kanalizacyjnego i czyszczalni ścieków.

Gospodarka odpadami

Odpady z terenu Gminy są zagospodarowywane przez wyspecjalizowaną w tym zakresie firmę – Gospodarkę Komunalną sp. z o.o. z Błażowej. Firma ta ma podpisane umowy na unieszkodliwianie odpadów na Międzygminnym Składowisku Odpadów Komunalnych należącym do Urzędu Miasta Dynów, na składowisku odpadów w Kozdrzy-Gmina Ostrów.

W związku z funkcjonowaniem od lipca 2003 r. segregacji odpadów, system, ten obok zbierania zmieszanych odpadów komunalnych (czarne worki), wprowadza selektywną zbiórkę odpadów, która zabezpiecza pozyskanie surowców wtórnych. W praktyce na terenach wiejskich sprawdzają się worki stosowane do selektywnej zbiórki.

Istniejący system zbierania odpadów komunalnych obejmuje cały teren Gminy Dynów, łącznie dla zabudowy mieszkaniowej, jak i instytucji handlowych i publicznych oraz przedsiębiorstw produkcyjnych.

1.8 Gospodarka

Rozwój gospodarczy jest długofalowym procesem przemian dokonującym się w produkcji, zatrudnieniu, inwestycjach, rozwoju podmiotów gospodarczych. To jak będzie przedstawiał się rozwój gospodarczy na danym terenie zależy od podmiotów, które będą prowadzić swoją działalność i będą jego siłą napędową.

Tabela 12: Podmioty gospodarki narodowej w Gminie Dynów

Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON (jedn. gosp.)			
Rok	**2005**	**2006**	**2007**
Ogółem	247	254	264
Sektor publiczny			
Podmioty gospodarki narodowej ogółem	19	20	20
Państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego	19	19	19
Sektor prywatny			
Podmioty gospodarki narodowej ogółem	228	234	244
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	198	201	210
Spółki handlowe	3	4	4
Spółdzielnie	3	3	2
Stowarzyszenia i organizacje społeczne	14	15	17

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS Rzeszów

Należy zwrócić uwagę, że na terenie Gminy Dynów dominuje w działalności gospodarczej sektor prywatny nad sektorem publicznym. W sektorze prywatnym można wyróżnić wzrost liczby podmiotów gospodarki. W 2005 r. było ich 228, (w tym 198 podmiotów prowadzonych przez osoby fizyczne, 3 spółki handlowe, 3 spółdzielnie i 14 stowarzyszeń i organizacji społecznych), a już w 2007 r. – 244 podmioty gospodarcze, (210 podmiotów prowadzonych przez osoby fizyczne, 4 spółki handlowe, 2 spółdzielnie i 17 stowarzyszeń i organizacji społecznych). Zakłady prywatne stworzyły nowe miejsca pracy, jednak to nie zrównoważyło zlikwidowanych miejsc pracy związanych z upadkiem wielu zakładów w latach 90-tych.

W sektorze publicznym widać stałą tendencję: 20 podmiotów gospodarki narodowej i 19 państwowych i samorządowych jednostek prawa budżetowego.

Teren Gminy Dynów jest słabo uprzemysłowiony, nie posiada żadnych dużych przedsiębiorstw przemysłowych, które stworzyłyby nowe miejsca pracy i pomogły w walce z dużym bezrobociem i wyjazdami zagranicznymi w celach zarobkowych.
W Gminie Dynów dominuje drobny przemysł rzemieślniczy, małe hurtownie, sklepy, przemysł drzewny, działalność produkcyjna, budownictwo, handel i naprawy oraz transport. Zauważalny jest także słaby rozwój przedsiębiorczości co związane jest z brakiem kapitału.

Największym pracodawcą jest Urząd Gminy wraz z podległymi jednostkami organizacyjnymi (szkoły). Funkcjonuje kilka przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 10 osób (GENESIS – PIEKARNIA Bachórz, Hurtownie Artykułów – Spożywczo – Przemysłowych Bachórz, Zakład Handlowo – Usługowo – Produkcyjny Bachórz). Na terenie gminy zarejestrowanych jest 230 podmiotów gospodarczych.

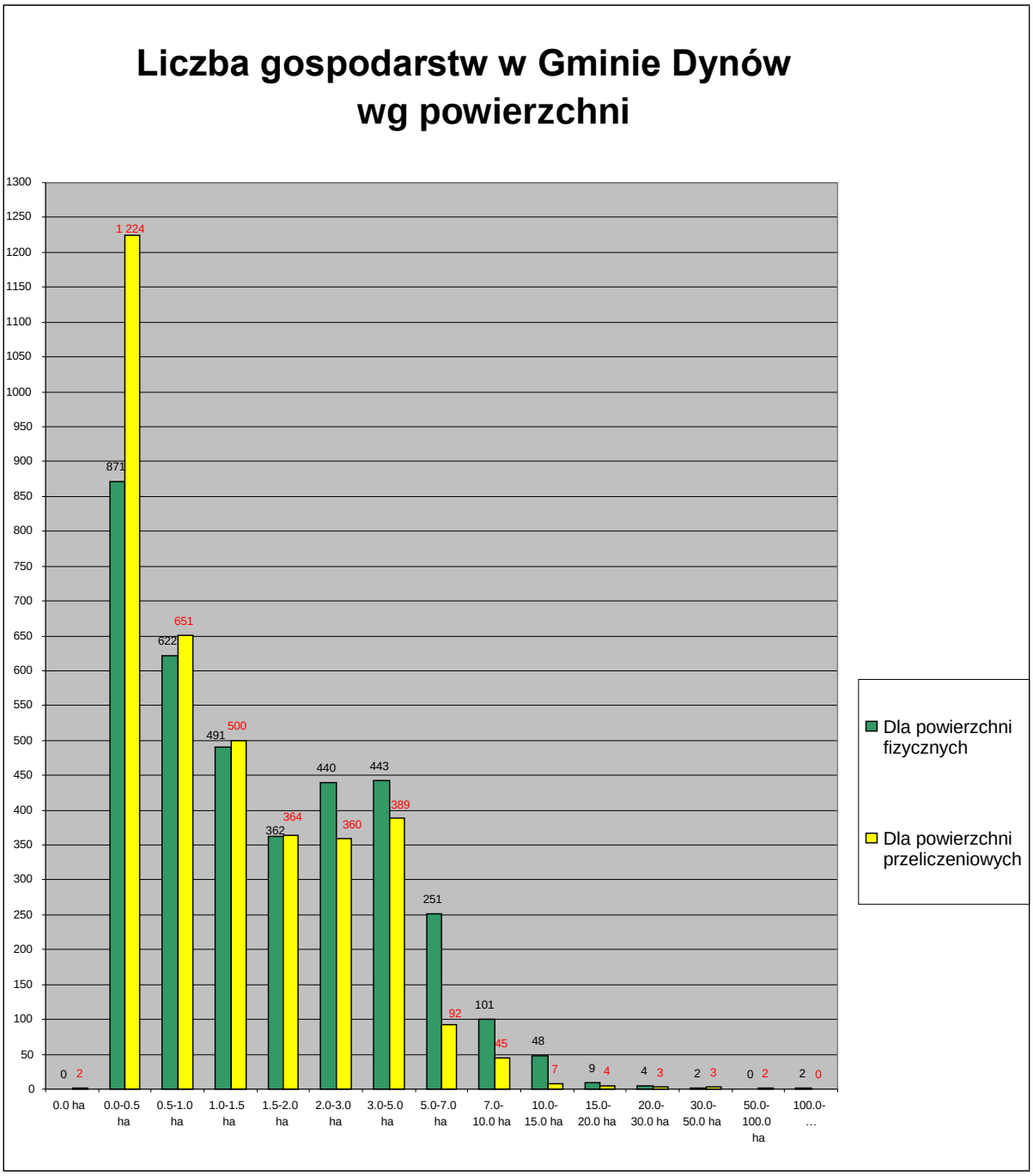
Głównymi problemami rynku pracy są:

- istniejące zjawisko migracji w poszukiwaniu pracy,
- ukryte bezrobocie,
- fizyczny brak miejsc pracy na terenie Gminy,
- mała aktywność w tworzeniu nowych miejsc pracy w obszarze pozarolniczej działalności gospodarczej.

Warunkiem prawidłowego funkcjonowania i rozwoju gospodarczego są inwestycje oraz wspieranie wszelkich przejawów aktywności gospodarczej zgodnej z zasadami ekorozwoju. Powinien zostać położony duży nacisk na promocję gospodarczą Gminy oraz aktywne pozyskiwanie inwestorów. Ważnym elementem będzie także promocja Gminy w zakresie możliwości lokalizacji działalności usługowej oraz wsparcie inicjatyw na rzecz poprawy atrakcyjności inwestycyjnej Gminy Dynów.

1.9 Rolnictwo

Wsie Gminy Dynów cechuje duże rozdrobnienie gospodarstw rolnych co jest charakterystyczne dla całego powiatu rzeszowskiego ziemskiego, który jest powiatem typowo rolniczym oraz dla województwa podkarpackiego, któro jest obszarem wiejskim. Rolnictwo jest podstawowym działem gospodarki Gminy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy

Analizując powyższe dane można zauważyć, że na terenie Gminy najwięcej gospodarstw dla powierzchni fizycznych jest w przedziale od 0.0 do 0.5 ha – jest ich 871. Duże rozdrobnienie gospodarstw jest w przedziałach od 0.5 do 1.0 ha i wynosi 622 oraz od 1.0 do 1.5 ha-491, od 1.5 do 2.0 ha-362, od 2.0-3.0 ha – 440, 3.0-5.0 ha-443 i od 5.0-7.0 ha-251. Gospodarstwa te w dużej mierze swą produkcję przeznaczają na własne potrzeby w celu dostarczenia żywności. Osiągnięte dochody z produkcji nie są wystarczające na pokrycie kosztów utrzymania rodziny dlatego są traktowane jako dodatkowe źródło dochodów. Gospodarstwa, z których produkcja może zagwarantować dochody pozwalające na funkcjonowanie i utrzymanie się na rynku są o powierzchni przekraczającej 10 ha. Najwięcej jest ich w przedziale od 10.0-15 ha 48 i od 15.0-20.0 ha- 9. Największe gospodarstwa na terenie gminy mają powierzchnię przekraczającą 100 ha, są to dwa gospodarstwa (jedno o powierzchni 124 ha, drugie o powierzchni 101 ha).

Wiodąca funkcją Gminy jest rolnictwo, występują tu korzystne warunki glebowe i klimatyczne do produkcji rolnej, sprzyjające uprawie zbóż, ziemniaków, buraków cukrowych i roślin pastewnych. Większość gospodarstw prowadzi produkcję na własne potrzeby, z przewagą zbóż i hodowli bydła oraz trzody chlewnej. Liczba osób utrzymujących się z rolnictwa zmniejszy się, a przeciętna wielkość indywidualnego gospodarstwa rolnego wzrośnie. Rolnicy będą świadomymi gospodarzami, znającymi wymogi stawiane nowoczesnym producentom żywności, sprzedającym swe produkty na rynek Unii Europejskiej. Sprzyjać temu będzie rozbudowanie doradztwa (szkolenia) w zakresie nowoczesnych metod gospodarki rolnej.

Nacisk zostanie położony również na poprawę dochodowości i konkurencyjności produkcji rolnej w gospodarstwach rolnych oraz aktywizacji w celu stworzenia lokalnego i regionalnego rynku rolnego. Kolejnym kierunkiem działania będzie wspieranie tworzenia grup producenckich nastawionych na przetwórstwo rolno – spożywcze.

1.10 Pracujący i bezrobotni

Przeważająca część ludności czynnej zawodowo znajduje zatrudnienie w szkolnictwie i innych instytucjach związanych z edukacją, a także przedsiębiorstwach zajmujących się produkcją, handlem i budownictwem. Znaczna część ludności zajmuje się rolnictwem oraz ,

produkcją żywności głównie na zaspokojenie własnych potrzeb. Część mieszkańców pracuje zawodowo i jest równocześnie właścicielem gospodarstwa rolnego.

Bezrobotnych z terenu Gminy Dynów obsługuje Powiatowy Urząd Pracy w Rzeszowie z siedzibą w Dynowie-Miejsko Gminne Centrum Pracy.

Tabela 13: Bezrobotni w Gminie Dynów

Rok	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Z prawem do zasiłku	Kobiety	Mężczyźni
2003	536	257	279	48	10	38
2004	513	265	248	42	12	30
2008	496	263	233	44	13	31
2006	456	255	201	39	9	24
2007	449	261	188	36	9	27
2008(październik)	386	230	153	34	8	26

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy Rzeszów

W dzisiejszym czasie problem bezrobocia jest jednym z największych problemów współczesnego systemu gospodarczego.

Ważną kategorią bezrobocia jest bezrobocie strukturalne, któro związane jest z niedostosowaniem systemu podaży pracy z popytem na nią. Taka sytuacja jest także dużym problemem w naszej Gminie. Przyczyną jest upadek całych branż, gałęzi produkcji np. w latach 90–tych likwidacji uległy: Państwowe Gospodarstwo Rolne w Bachórzu, gdzie pracowało 170 osób oraz Zakład Mleczarski w Harcie gdzie pracowało 40 osób.

Trudność w przekwalifikowaniu się pracowników, duże problemy ze znalezieniem nowego zatrudnienia to okoliczności powodujące , że najczęściej te osoby zasilają zasoby długotrwale bezrobotnych.

W 2003 r. ogółem zarejestrowanych było 536 osób w tym 257 kobiet i 279 mężczyzn, z prawem do zasiłku jedynie 48 osób.

Następne lata to spadek bezrobocia, jak przedstawia powyższa tabela przede wszystkim dlatego, że wielu mieszkańców Gminy wyjechało za granicę oraz nadal jest dużym problemem tzw. szara strefa zatrudnionych nielegalnie oraz bezrobotnych, którzy nie czują potrzeby pracy.

W 2004 nastąpił spadek bezrobocia do 513 osób, a w 2007 zarejestrowanych bezrobotnych było już 449 osób. Liczba osób z prawem do zasiłku w analizowanych latach nie przekroczyła 9% osób zarejestrowanych, pozostali potencjalnie nie posiadają innego źródła dochodu i korzystają z pomocy GOPS.

Znaczna skala bezrobocia ukrytego występuje w gospodarstwach rolnych, gdzie małżonkowie najczęściej opłacają składkę KRUS, która gwarantuje bezpieczeństwo socjalne i pomaga dotrwać do renty czy emerytury. Do rezygnacji z zawodu rolnika i podjęcia pracy zawodowej nie dochodzi.

Mieszkańcy obszarów wiejskich pozostają grupą szczególnie zagrożoną problemem bezrobocia. Najtrudniejszą sytuację na rynku pracy mają kobiety, których liczba w grupie bezrobotnych znacznie przewyższa liczbę mężczyzn.

Bezrobotnych z terenu Gminy Dynów obsługuje Powiatowy Urząd Pracy w Rzeszowie z siedzibą w Dynowie – Miejsko Gminne Centrum Pracy. Polityka na rynku pracy obejmuje różnego rodzaju programy pomocowe, skierowane do osób bezrobotnych.

1.11 Turystyka

Gmina Dynów to tereny posiadające unikalne walory geograficzne, przyrodnicze i historyczne. Centralną część tego terenu zajmuje łukowata Kotlina Dynowska, która tworzy swoisty mikroregion geograficzny, otoczony wzniesieniami Pogórzy. Malownicze krajobrazowo wzgórza, rozległe obszary leśne, bogactwo zwierzyny leśnej, rzadkie okazy flory i fauny oraz czyste powietrze zapraszają w te strony turystów, którzy szukają odrobiny naturalnej swoistości, ciszy oraz spokoju.

Na terenie Gminy jest 7 gospodarstw agroturystycznych z ofertą całoroczną w miejscowościach: Bachórz, Dąbrówka Starzeńska, Harta i Ulanica. Usytuowanie Gminy sprawia, że gospodarstwa agroturystyczne stanowią doskonałą miejsce do pobytu dla wycieczek w stronę Bieszczad. Na rozwój turystki duży wpływ ma współpraca Gminy z innymi gminami w ramach związku Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego.

Jedną z najpopularniejszych form turystyki w gminie są wędrówki i wycieczki rowerowe po wytyczonych szlakach turystycznych, ścieżkach przyrodniczych i rowerowych, na których można spotkać zabytkowe kapliczki.

Ścieżka przyrodnicza „Kopaniny" w Dąbrówce Starzeńskiej o długości ok. 3 km zlokalizowana jest na terenie Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego. Jej główne atrakcje to poznanie odkrywki geologicznej, drzewostanu bukowo-jodłowego porastającego pięknie urzeźbiony teren, stanowiska czynnej ochrony płazów oraz produkcję sadzonek drzew gatunków lasotwórczych i krzewów ozdobnych.

Ścieżka rowerowa „Dylągowa-Darz Bór" pokazuje czyste, zdrowe powietrze, bogactwo flory i fauny w miejscowościach: Dylągowa, Dąbrówka Starzeńska, Siedliska, Huta Poręby, Jawornik Polski, Żohatyn, Piątkowa Ruska.

Szlak turystyczny niebieski liczy 74 km i rozpoczyna się w Jaworniku Polskim a kończy w Ustrzykach Dolnych. Jego cechą jest przebieg na znacznej długości przez tereny leśne oraz na niewielkim odcinku biegnie nad brzegiem Sanu.

Szlak zielony liczy ok. 55 km i swój bieg rozpoczyna w Przemyślu i kończy w Dynowie. Jego atuty to liczne wzgórza i atrakcyjne miejscowości położone na Pogórzu Dynowskim.

Najważniejsze zabytki, które warto zobaczyć to:

- resztki zabytkowego zespołu parkowo-dworskiego w Bachórzu,
- Kościół Parafialny pw. Św. Wojciecha, w którego skład wchodzi kościół neoromański wybudowany w 1871-1873 r., dzwonnica z końca XIXw. w Bachórzu,
- kopiec rodu Skrzyńskich w Bachórzu,
- kolejkę wąskotorową w Bachórzu,
- Zespół kościelny w Harcie z lat 177-1804,
- kapliczki z przełomu XIX i XX wieku w Harcie,
- malownicze ruiny zamku w Dąbrówce Starzeńskiej,
- kaplica grobowa Starzeńskich z końca XIWX wieku w Dąbrówce Starzeńskiej,
- pozostałości murów obronnych z II połowy XVI wieku w Dąbrówce Starzeńskiej,
- murowany neoromański kościół pw. Św. Zofii pochodzący z lat 1906-1911 w Dylągowej,
- pomnik, krzyż i dwie tablice z nazwiskami ofiar upamiętniającymi tragiczne wydarzenia z 1945 r. w Pawłokomie.

Rozwój infrastruktury turystycznej oraz bazy noclegowej w tym gospodarstw agroturystycznych sprawi, iż Gmina będzie atrakcyjnym miejscem wypoczynku zarówno wakacyjno – pobytowego i krajoznawczego jak i weekendowego, kolonii, zimowisk, obozów, rajdów i spływów kajakowych. Wykorzystane zostaną zarówno walory przyrodnicze, jak też bogactwo kulturowe okolic. Zostanie nawiązana współpraca z innymi gminami sąsiadującymi w celu wspólnej promocji turystycznej oraz wspólnego wykreowania produktu turystycznego. Będą zakładane firmy rodzinne pod kątem turystyki.

Ważnym elementem wykorzystania walorów turystycznych dla aktywizacji gospodarczej Gminy jest podjęcie działań na przyszłość związanych z rozwojem nowych form turystyki zmierzających do wydłużenia pobytu turystów na naszym terenie.

Duży nacisk zostanie także położony na opracowanie i upowszechnienie wydawnictw promujących Gminę Dynów.

Ruiny Zamku w Dąbrówce Starzeńskiej

2. Problemy społeczne w Gminie Dynów

2.1 Inwentaryzacja problemów społecznych w Gminie Dynów

Problemy społeczne Gminy można mierzyć różnymi wskaźnikami: wysokością dochodu, poziomem i strukturą konsumpcji, warunkami mieszkaniowymi i innymi zasobami materialnymi.

Poniższa tabela przedstawia obszary i identyfikację problemów społecznych w Gminie Dynów.

Tabela 14: Inwentaryzacja problemów społecznych w Gminie Dynów

Katalog problemów społecznych w gminie	Analiza problemów społecznych w gminie	Prognoza zakresu potrzeb - możliwość ich realizacji w przyszłości
LUDNOŚĆ 1.Bezrobocie	- brak miejsc pracy, - brak kwalifikacji, - ukryte bezrobocie wśród rolników, - brak edukacji doradztwa, - brak chęci do pracy, oczekiwanie na pomoc,	- szansą dla rozwiązania sytuacji byłoby tworzenie na terenie gminy nowych miejsc pracy, wspieranie i tworzenia małej przedsiębiorczości,
2. Starzejące się społeczeństwo	- zmniejszenie się liczby urodzeń, - migracje ludzi młodych do dużych miast, - osłabianie więzi rodzinnych,	- organizacja usług opiekuńczych, - tworzenie miejsc spotkań – w celu spędzania wolnego czasu, - łatwiejszy dostęp do opieki lekarskiej,
3. Alkoholizm (pijaństwo)	- zaniedbanie rodziny wynikające z nieobecności w domu,	- działanie klubu AA, - szkolenia mające na celu zwiększenie świadomości skutków spożywania alkoholu,
4.Brak organizacji czasu wolnego powodujące chuligaństwo	- brak zainteresowania i kontroli rodziców, - brak ofert na zajęcia, - brak miejsc spotkań, - brak organizacji skupiających młodzież,	- wykorzystanie istniejących lokali - doposażenie ich w komputery, sieć internetową, - otwarcie w odpowiednich godzinach, - współpraca z istniejącymi organizacjami, -zachęcenie młodzieży do wolontariatu, - pozyskiwanie fachowców - organizowanie szkoleń, kursów

5.Brak opieki nad dziećmi niepełnosprawnymi	- duża odległość od większych ośrodków miejskich - trudna sytuacja rodziny	- współpraca z fundacjami,
6.Brak przedszkoli na wsi	- brak środków,	- współpraca z fundacjami - zaangażowanie samorządu i zainteresowanych rodziców,
7.Brak fachowej opieki lekarskiej i pielęgniarskiej	- brak środków finansowych - brak sprzętu, lokalu,	- propozycja wynagrodzenia za czas dojazdów,
TURYSTYKA	- bark bazy turystycznej i rekreacyjnej, - brak środków finansowych, pozwalających wykorzystać walory gminy,	- atrakcyjność turystyczną, krajobrazy oraz czyste środowisko w połączeniu z bazą turystyczną dałoby szanse na pozyskanie większej liczby turystów,
ROLNICTWO	- rozdrobnienie gospodarstw - brak przetwórstwa	- możliwość produkcji rolnej i przetwórstwa - pozyskiwanie wysokojakościowych produktów rolniczych pod względem ekologicznym
OŚWIATA	- brak kompleksów sportowych, - niedostateczny poziom wyposażenia sal sportowych, - brak motywacji samych uczniów,	- promowanie zdrowego stylu życia, - zapewnienie funduszy na nowocześniejsze wyposażenie obiektów sportowych - zwiększenie aktywności fizycznej wśród uczniów,

2.2 Hierarchizacja problemów społecznych uznanych za dominujące

Mianem problemu społecznego określa się zjawisko niekorzystne dla społeczności, w której występuje, oceniane przez tą zbiorowość jako zagrażające, niebezpieczne, konieczne do wyeliminowania.

Uczestnicy biorący udział w warsztatach jako mieszkańcy i aktywni działacze wsi, znający problemy, które w ich miejscowościach występują skupili się na czterech głównych:

-organizacji czasu wolnego,

-starzejące się społeczeństwo,

-alkoholizm,

-bezrobocie.

Tabela 15: Problemy dominujące w Gminie Dynów

PROBLEM	POTRZEBY	BARIERY
BRAK ORGANIZACJAI CZASU WOLNEGO DLA DZIECI (SZKOŁY PODSTAWOWE I GIMNAZJA)	-diagnoza, -zapotrzebowanie na sport, naukę, kulturę, zajęcia artystyczne,	-brak środków finansowych na zabezpieczenie kadry, -brak odpowiedniego wyposażenia,
BRAK ZORGANIZOWANIA FORM CZASU DLA MŁODZIEŻY STARSZEJ W TYM BEZROBOTNEJ	-dotarcie do informacji o miejscach pracy i możliwości ich zorganizowania, -szkolenia informacyjne, -zapotrzebowanie na sport kulturę, -zapotrzebowanie na sport, kulturę, -zajęcia ze specjalistą,	-brak miejsc spotkań, -brak kadry instruktorów, -brak motywacji,
OSOBY STARSZE ZAMKNIĘTE WE „WŁASNYM ŚWIECIE „	-dotarcie z odpowiednimi propozycjami, -dzielenie się doświadczeniami, - integracja pokoleń,	-brak środków, -brak transportu, -brak organizatorów, -brak lokalu, -różnorodność oczekiwań, -bierność i brak chęci do działań,

STARZEJĄCE SIĘ SPOŁECZEŃSTWO	-zapewnienie kontaktu z ludźmi, -pomoc sąsiedzka,, -organizowanie opieki medycznej w miejscu zamieszkania, -organizowanie życia kulturalnego typu imprezy okolicznościowe, spotkania osób o różnych hobby, -miejsce ludzi młodych spowodowane brakiem dobrych miejsc pracy,	-brak miejsc spotkań, -brak organizacji skupiających seniorów,
ALKOHOLIZM	-diagnoza (określenie skali problemu), -szkolenia w zakresie wsparcia dla osób uzależnionych, -wsparcie dla całej rodziny (psychologiczne, pedagogiczne),	-ukryty alkoholizm, -nieświadomość własnego uzależnienia i jego skutków, -poczucie wstydu, -brak motywacji do podjęcia leczenia, -brak informacji,
BEZROBOCIE	-stworzenie miejsc pracy, -szkolenia, -przekwalifikowania, -kształcenie zawodowe w potrzebnych specjalnościach, -punkt informacji na temat prac sezonowych,	-brak informacji, -brak miejsc pracy w miejscu zamieszkania, -wiek, -przerost ambicji, -zatrudnienia na „czarno”,

Problemy społeczne charakteryzują się występowaniem na masową skalę skrajnie trudnych sytuacji w życiu jednostek i rodzin. Źródła problemów społecznych tkwią wewnątrz społeczeństwa, w mechanizmie życia zbiorowego, które generują deprywację i poniżenie szerokich warstw ludzi.

Brak organizacja czasu wolnego w dużym stopniu sprowadza się do: chuligaństwa, sięgania po różnego rodzaju używki, izolacji od otoczenia, utracie szans rozwoju bądź doskonalenia swoich zainteresowań i umiejętności.

Proces starzejącego się społeczeństwa niesie ze sobą negatywne skutki w postaci samotności, większej zachorowalności mieszkańców z czym wiąże się także niepełnosprawność oraz brak poczucia sensu życia, przydatności i pomocniczości.

Ze zjawiskiem tym związane są także migracje, które powodują osłabienie więzi rodzinnych.

W najbliższych latach proces starzejącego się społeczeństwa może spowodować pogorszenie się jakości życia w Gminie i zmniejszenie dobrobytu.

Kolejnym problemem jest alkoholizm, który w dużej mierze wiąże się z dysfunkcjami w rodzinie, problemami wychowawczymi, ukrytym i jawnym problemem przemocy domowej.

Z bezrobociem łączą się także problemy w rodzinach, migracje, eurosieroctwo, zła sytuacja gospodarcza, patologie społeczne (alkoholizm, kradzieże, włamania, rozbój, samobójstwa, narkomania, itp.).

2.3 Stopień nasilenia problemów społecznych w Gminie Dynów

W każdej zbiorowości ludzkiej możemy zauważyć występowanie problemów społecznych. Począwszy od ubóstwa, bezrobocia, niepełnosprawności, w tym również z powodu starości, bezradności w sprawach opiekuńczo - wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, poprzez różnego rodzaju patologie, z tą różnicą, że występuje odmienny stopień nasilenia tego samego problemu w różnej zbiorowości społecznej.

Gmina Dynów zaliczana jest do gmin wiejskich i jak każda jednostka gminna boryka się ze swoimi problemami, które nie występują na ogół w izolacji od siebie, ale są ze sobą sprzężone, jeden problem pociąga za sobą następny.

Tabela 16: Ilość osób korzystających z pomocy społecznej w zależności od przyczyny ubiegania się o takie świadczenie

Powód trudnej sytuacji życiowej	2003		2004		2005		2006		2007	
	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinie	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinie	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinie	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinie	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinie
Ubóstwo	73	1940	424	1980	74	310	118	504	137	569
Sieroctwo	-	-	-	-	-	-	2	5	1	1
Bezdomność	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
Potrzeba ochrony macierzyństwa	34	189	13	77	15	88	25	147	11	51
Bezrobocie	154	793	183	899	174	833	178	828	173	790
Niepełnosprawność	66	283	79	368	88	421	102	473	112	492
Długotrwała choroba	86	412	93	428	65	264	81	334	115	453
Bezradność w sprawach opiek.-wych. i prowadzenia gospodarstwa domowego-ogółem	101	629	109	667	98	613	118	700	132	760

W tym: rodziny niepełne	33	124	37	138	30	115	34	135	45	164
Rodziny wielodzietne	68	505	74	547	68	498	84	565	87	596
Przemoc w rodzinie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alkoholizm	8	8	12	16	-	-	4	11	5	20
Narkomania	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego	1	1	1	1	1	1	3	3	2	3
Klęska żywiołowa lub ekologiczna	19	53	-	-	-	-	-	-	-	-
Zdarzenia losowe	-	-	42	133	8	37	3	16	3	19

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GOPS w Dynowie

Najwięcej rodzin korzystało z pomocy GOPS w Dynowie w roku 2003 i 2004, a najmniej w 2005 roku. później zauważamy tendencję wzrostową.

2.3.1 Ubóstwo

Problem ubóstwa jest pierwszym z powodów jakie wymienia ustawodawca, by udzielić pomocy społecznej osobom i rodzinom.

Ubóstwo – to termin, który występuje w świadomości społecznej jako brak dostatecznych środków materialnych do życia, jako bieda, niedostatek.

Funkcjonują dwa pojęcia ubóstwa: ubóstwo absolutne (bezwzględne) i względne.

Ubóstwo absolutne oznacza stan niezaspokojenia minimalnych potrzeb biologicznych, zaś w szerszym – jest określane jako stan niezaspokojenia potrzeb uznanych w danym społeczeństwie i w danym czasie za minimalne.

Ciężar walki z ubóstwem spoczywa głównie na samorządach terytorialnych. Walka z ubóstwem powinna przede wszystkim polegać na likwidacji izolacji środowisk ubogich od środowisk bogatszych i bardziej aktywnych. Jak przedstawiają powyższe statystyki problem ubóstwa w pierwszych dwóch analizowanych latach był bardzo duży, w 2004 r. z pomocy korzystało aż 424 rodziny, a już rok później nastąpił gwałtowny spadek liczby klientów. Następne lata to wzrost liczby osób dotkniętych problemem ubóstwa.

Organizacje społeczne mają różne propozycje walki z ubóstwem, jednak realizacja tych działań wymaga dużych nakładów pracy oraz zgromadzenia odpowiednio potrzebnych środków materialnych.

2.3.2 Sieroctwo

Definicja sieroctwa posiada dosyć rozbudowany system znaczeniowy i dlatego mamy do czynienie często z pojęciem sieroctwa naturalnego i sieroctwa społecznego.

Sieroctwo naturalne występuje, gdy oboje rodzice dziecka nie żyją, natomiast sieroctwo społeczne związane jest z brakiem środowiska rodzinnego dziecka. Przyczyny sieroctwa społecznego to przede wszystkim: rozpad rodziny, alkoholizm, bieda, narkotyki, choroby psychiczne czy fizyczne.

Sytuacje, które prowadzą do sieroctwa społecznego są zróżnicowane. Dziecko zamieszkuje razem z rodzicami i formalnie jest pod ich opieką, ale z powodu wypadków losowych lub patologii można je zaliczyć do grona sierot społecznych. W innych sytuacjach dziecko przebywa w instytucji opiekuńczo - wychowawczej, a jego kontakty z rodziną są ograniczone i często niesystematyczne. W takim przypadku dziecko traci poczucie więzi rodzinnej i poczucie przynależności do rodziny.

Problem sieroctwa na terenie Gminy Dynów występuje także, ale w minimalnym stopniu. Pierwszy przypadek sieroctwa w analizowanych latach odnotowano w roku 2006 i były to 2 rodziny, gdzie wystąpił ten problem. Rok później to 1 osoba dotknięta sieroctwem. Tak więc na tym terenie nie jest to problem o dużym natężeniu występowania.

2.3.3 Bezdomność

Problem bezdomności istniał w Polsce od zawsze. To zjawisko społeczne dotyka według danych statystycznych kilkunastu tysięcy osób.

Jest to bardzo ważna kwestia społeczna.

Zgodnie z Ustawą o Pomocy Społecznej **osoba bezdomna** to „*osoba niezamieszkująca w lokalu mieszkalnym w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy i nie zameldowaną na pobyt stały, w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności i dowodach osobistych, a także osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym i zameldowaną na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania”*

W Gminie Dynów jak dotąd , jedynie w 2006 r. odnotowano 1 osobę bezdomną.

2.3.4 Niepełnosprawność i długotrwała choroba

Osoba niepełnosprawna to osoba, której sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi.

Ze w względu na niepełnosprawność i długotrwałą chorobę z pomocy społecznej w analizowanych latach skorzystało w 2003 r. 152 rodziny łącznie, a w 2007 r. nastąpił wzrost do 227 rodzin korzystających z pomocy społeczne GOPS. Jest to problem, który w coraz większym stopniu dotyka mieszkańców Gminy Dynów.

Na podstawie powyższej tabelki zauważalny jest duży wzrost liczby rodzin dotkniętych niepełnosprawnością oraz długotrwałą chorobą.

Na terenie gminy brakuje zakładów pracy zatrudniających osoby niepełnosprawne, miejsc gdzie te osoby mogłyby spędzać czas wolny, jak również bezpośredniego dostępu do rehabilitacji. Dużym problemem jest także brak specjalistycznej opieki medycznej w miejscowościach gminnych, co obok braku pieniędzy przyczynia się do pogłębiania tych problemów.

2.3.5 Bezradność w sprawach opiekuńczo–wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego w tym problem rodzin niepełnych i wielodzietnych

Bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, oraz związane z tym nieracjonalne dysponowanie budżetem domowym jest dużym problemem klientów pomocy społecznej Gminy Dynów.

Z bezradnością związane są: problemy w pełnieniu ról rodzicielskich, małżeńskich, niedojrzałość emocjonalna rodziców, problemy wychowawcze w środowisku rodzinnym.

Środowisko rodzinne jest pierwszym środowiskiem wychowawczym dziecka, w którym odbywa się pierwotny proces socjalizacji, dziecko nabywa nowe umiejętności i przygotowuje się do życia w społeczeństwie. Zaburzona struktura rodziny, która najczęściej występuje wśród klientów GOPS , ujemnie wpływa na rozwój i sytuację dziecka, co pociąga za sobą różnego rodzaju dysfunkcje m.in. zachowania agresywne, buntownicze, konfliktowe, brak empatii w stosunku do rówieśników, łamanie obowiązujących i społecznie akceptowanych obyczajów, norm i wartości.

Dysfunkcje te wiążą się najczęściej z takimi problemami jak:

- uzależnienie od alkoholu,
- przemoc domowa,
- zanik więzi społecznej i rodzinnej,
- trudności w przestrzeganiu obowiązującego systemu normatywnego.

Z zaburzeniem funkcji opiekuńczych wiąże się także wielodzietność rodzin, a co za tym idzie - problem ubóstwa.

Rodziny wielodzietne w badaniach społecznych to najczęściej rodziny z trojgiem dzieci.

Wśród podopiecznych nastąpił wzrost udziału liczby rodzin wielodzietnych w 2003 było to 68 rodzin do 2007r. wzrost do 87 osób.

Z licznych badań przeprowadzonych w Polsce sytuacja rodzin wielodzietnych pod względem ekonomicznym, zdrowotnym i edukacyjnym jest najtrudniejsza, a to one stanowią o potencjale demograficznym Polski.

Rodzina niepełna składa się z jednego z rodziców (matki lub ojca) i przynajmniej z jednego dziecka niezależne od wieku i stanu cywilnego.

Śmierć jednego z rodziców, rozwód czy separacja powodują znaczne przekształcenie struktury rodziny, zaburza jej prawidłowe funkcjonowanie. Odpowiedzialność za opiekę i wychowanie dziecka spada na barki jednego rodzica.

Istnienie rodzin niepełnych wiąże się z nadumieralnością mężczyzn, co jest szczególnie zauważalnym zjawiskiem na wsi.

W 2003 r. zanotowano na terenie Gminy Dynów 33 rodziny niepełne, do 2007 r. nastąpił wzrost liczby rodzin do 45, w tym 164 osoby. Kolejną przyczyną rodzin niepełnych jest wzrost liczby urodzeń pozamałżeńskich. Średnio w naszym kraju rodzi osę około 30 tys. dzieci pozamałżeńskich rocznie.

Ostatnią z przyczyn powstawania rodzin niepełnych jest czasowa nieobecność jednego z rodziców co związane jest z wyjazdami zawodowymi lub coraz częstszymi wyjazdami za granicę jednego z rodziców w celach zarobkowych. Czasowa nieobecność może być także związana z pobytem w zakładzie karnym lub dłuższym pobytem w szpitalu.

Pomoc społeczna skupia się przede wszystkim na dostarczaniu rodzinom wielodzietnym niepełnym, borykającym się z problemami opiekuńczo – wychowawczymi, talonów na zakup żywności oraz opłacaniu rachunków np. za energię, dofinansowaniu do artykułów szkolnych, finansowaniu posiłków w szkołach. Rozszerzana jest współpraca z organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami, fundacjami i kościołem

w zakresie udzielania pomocy rodzinom. W planach jest także zwiększenie ich dostępu do kultury, poszerzenie współpracy ze szkołami w sprawie stypendiów, poradnictwo psychologiczne oraz udzielania informacji o programach pomocowych PFRON.

2.3.6 Klęska żywiołowa lub ekologiczna i zdarzenia losowe

Pomoc społeczna ma na celu także umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenie ciężkiej sytuacji związanej ze stratami poniesionymi w wyniku klęski żywiołowej lub ekologicznej z czym wiążą się także zdarzenia losowe. Pomoc i ochrona mogą być skutecznie podjęte tylko przy zastosowaniu nadzwyczajnych środków, we współdziałaniu różnych organów i instytucji oraz specjalistycznych służb i formacji.

Klientami pomocy społecznej w analizowanych latach były najczęściej osoby , które potrzebowały pomocy w związku z wystąpieniem zdarzenia losowego. Najwięcej poszkodowanych zgłosiło się o pomoc w 2004 roku były to 42 rodziny w tym 133 osoby.

W przypadku klęski żywiołowej lub ekologicznej o pomoc starało się 19 rodzin w tym 53 osoby w 2003r. Związane było to z powodzią na naszym terenie, która spowodowała znaczne szkody.

Do chwili obecnej ten problem nie został odnotowany w statystykach.

2.3.7 Alkoholizm

Na terenie Gminy Dynów działa Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, która swoje działania opiera o Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów alkoholowych, który został opracowany w oparciu o ustawę z dnia 26 października 1982r. o wychowywaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi.

Celem programu jest:

- konstruowanie i realizacja lokalnych zasad polityki społecznej i realizacja lokalnych zasad polityki społecznej poprzez podejmowanie działań zmierzających do ograniczenia spożycia napojów alkoholowych.
- integracja poprzez leczenie i rehabilitację osób uzależnionych od alkoholu i ich rodzin,

- przeciwdziałanie przemocy w rodzinie oraz pomoc dla dzieci wychowujących się w rodzinach, w których występuje problem z alkoholem, a tym samym rozwój świetlic socjoterapeutycznych ,
- organizacja czasu wolnego, poprzez dostosowanie i wyposażenie obiektów sportowych i oświatowych oraz prowadzenie odpowiednich programów zajęć pozalekcyjnych,
- zmniejszenie ilości nowych przypadków uzależnień,
- zmniejszenie naruszeń prawa na rynku alkoholem,
- kreowanie i propagowanie „trzeźwego stylu życia",

Picie alkoholu niesie za sobą różne skutki:

- wypadki samochodowe,
- pobicia,
- rozpad rodzin,
- zrujnowanie kariery zawodowej,
- samobójstwa,
- choroby,
- utrata zainteresowania życiem i sprawami z nim związanymi,
- obniżenie precyzji myślenia,
- szybkie męczenie się podczas pracy umysłowej,
- zwiększona drażliwość,
- problemy z prawem, itp.

Alkoholizm jest chorobą cywilizacyjną. Po alkohol sięgają już ludzie młodzi, zdarza się również, że uzależnienie od alkoholu wykazują dzieci. Problem ten dotyka ludzi w różnym wieku i obydwu płci. Jest to choroba, która nie dotyka jedynie ciała, dotyczy również psychiki. Często po alkohol sięgają ludzie mający problemy, po wypiciu paru głębszych ich problem nie jest tak dotkliwy jak w stanie trzeźwości. Często ludzie nie zdają sobie sprawy z tego, że uzależnili się od alkoholu, wydaje im się, że w każdej chwili są oni w stanie zerwać z piciem. Dlatego też ważne jest, aby umieć umiejętnie podejść do problemu alkoholizmu, należy pomagać takim ludziom. Jeżeli ktoś uzależni się od alkoholu nie jest w stanie sam przeciwstawić się temu nałogowi, dlatego też nałogowy alkoholik musi skorzystać z pomocy

ludzi i ośrodków, które zajmują się tym problemem. W większości problem nadużywania alkoholu dotyczy mężczyzn.

W naszej Gminie z programu korzysta ponad 50 osób z czego to 3 kobiety a reszta mężczyźni. Dzięki działalności punktu wiele osób decyduje się na podjęcie leczenia odwykowego. Leczenie uzależnień nie jest prostą sprawą. Aby powiodło się musi tego chcieć osoba dotknięta tym nałogiem, bez odpowiedniej determinacji ze strony tej osoby nie uda się niczego osiągnąć albo też wyleczenie będzie miało charakter tymczasowy i po pewnym czasie osoba poddana terapii wróci do nałogu. W czasie terapii pracuje się nad zmianą funkcjonowania alkoholika.

2.4 Analiza doświadczeń w rozwiązywaniu problemów społecznych

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej jest jednostką organizacyjną Gminy realizującą zadania pomocy społecznej określonej ustawą o pomocy społecznej. Podstawowym celem pomocy społecznej jest umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenia trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.

Brak dostatecznych środków finansowych powoduje, że większość osób zgłasza się o wsparcie do pomocy społecznej . Taka sytuacja mobilizuje do tego, aby w szczególnie trudnym dla rodziny lub osoby okresie udzielona pomoc pozwoliła na zaspokojenie podstawowych potrzeb.

Aby udzielić pomocy należy zdiagnozować problem, a następnie wybrać odpowiednie rozwiązanie. W tym celu pracownicy GOPS dokonują systematycznego monitoringu problemów społecznych przez wywiady środowiskowe oraz analizy udzielonej pomocy ze względu na efektywność i adekwatność w stosunku do potrzeb i właściwości adresatów.

GOPS obok form pomocy o charakterze finansowym, rzeczowym lub usługowym w zależności od potrzeb, w szczególności finansowanie posiłków dla dzieci, rozwija pozamaterialne formy pomocy w postaci poradnictwa psychologicznego i prawnego mające na celu wzmacnianie rodzin w ich funkcjach opiekuńczo-wychowawczych.

Kolejną formą działania jest praca socjalna mająca na celu usamodzielnienie się rodzin oraz aktywizację zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Aby efektywniej rozpoznawać i rozwiązywać problemy, kadra pracownicza GOPS systematycznie podnosi kwalifikacje oraz nabywa umiejętności w pozyskiwaniu środków unijnych przeznaczonych na rozwiązywanie wielu problemów w Gminie Dynów.

2.4.1 Analiza dotychczasowych doświadczeń w zakresie współpracy lokalnej

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Dynowie działa na podstawie:

1. ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym(tekst jednolity Dz. U. Nr 142 poz. 1591 z 2001 r. z późn. zm.),
2. ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz.U. Nr 115 poz. 728 z 2008 r.),
3. ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych (t.j. Dz. U. Nr 15 poz. 148 z 2003r. z późn. zm.),
4. innych ustaw, które nakładają na Ośrodki Pomocy Społecznej obowiązek realizacji zadań w nich określonych,
5. ustawy z dnia 28 listopada 2003r. o świadczeniach rodzinnych (t.j. Dz. U. Nr 139 poz. 992 z 2006 r., z późn. zm.),
6. ustawy z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz U. nr 192 poz. 1378 z 2007 r. z późn. zm.),
7. statutu.

Ośrodek jest samodzielną jednostką organizacyjną Gminy Dynów powołaną do realizacji zadań z zakresu zadań z zakresu pomocy społecznej. Siedziba mieści się w budynku Urzędu Gminy, a obszar działania obejmuje wsie wchodzące w skład Gminy Dynów.

2.4.2 Cele i zadania Ośrodka na podstawie statutu

Podstawowym zadaniem Ośrodka Pomocy Społecznej jest umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężania trudnych sytuacji życiowych, których nie są w stanie pokonać wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.

Pomoc Ośrodka polega w szczególności na:

1. przyznawaniu i wypłacaniu przewidzianych ustawą świadczeń,
2. pracy socjalnej,
3. prowadzeniu i rozwoju niezbędnej infrastruktury socjalnej,
4. analizie i ocenie zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej,
5. realizacji zadań wynikających z rozeznania potrzeb społecznych,
6. rozwoju nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb.

Zadania Ośrodka obejmują w szczególności :

1. tworzenie warunków organizacyjnych funkcjonowania pomocy społecznej,
2. analizę i ocenę zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia pomocy społecznej,
3. rozeznawanie potrzeb z zakresu pomocy społecznej w rejonie działania,
4. przyznawanie i wypłacanie przewidzianych przepisami prawa świadczeń pomocy społecznej,
5. prowadzenie pracy socjalnej ukierunkowanej na pomoc osobom i rodzinom, w umacnianiu lub odzyskaniu zdolności do prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie,
6. współdziałanie z grupami i społecznościami lokalnymi mające na celu rozwijanie w nich zdolności do samodzielnego rozwiązywania własnych problemów,
7. organizowanie różnorodnych form pomocy, a także udział w rozwijaniu infrastruktury odpowiadającej zmieniającym się potrzebom społecznym,
8. koordynacji działań pomocy społecznej w Gminie Dynów.

2.4.3 Współpraca z instytucjami i stowarzyszeniami

Działalność GOPS zorientowana jest na rozszerzenie i pogłębienie form pracy socjalnej, współprace z różnymi organizacjami pozarządowymi działającymi w pomocy oraz instytucjami funkcjonującymi na szerszym obszarze polityki społecznej jak oświata, służba zdrowia czy sądownictwo.
Jednak istotnym problemem jest doprowadzenie do zintegrowanych działań różnych służb społecznych na tym samym szczeblu samorządowym, jak również skoordynowanie działań pomiędzy poszczególnymi szczeblami samorządu.

GOPS stara się sprostać temu zadaniu poprzez określone działania:

- systematyczne informowanie władz o istniejących problemach, potrzebach i kwestiach społecznych,
- współpraca z istniejącymi w Gminie jednostkami pomocy społecznej, z wymiarem sprawiedliwości właściwym ze względu na położenie Gminy,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi,
- aktywne uczestnictwo w kampaniach medialnych i informacyjnych związanych z pomocą społeczną organizowanych przez inne placówki np. OSP Harta w akcji „Pomóż Dzieciom przetrwać zimę”,
- współpraca w dofinansowaniu działań naprawczych prowadzonych przez szkołę, w tym dożywanie uczniów, organizowanie kolonii,
- współpraca z PUP Rzeszów w zakresie monitorowania, przeciwdziałania i rozwiązywania problemów osób niepełnosprawnych oraz z PCPR i PUP w celu aktywizacji społecznej zawodowej osób niepełnosprawnych,
- współpraca z SDS mająca na celu zapewnienie terapii zajęciowej osobom niepełnosprawnym,
- współpraca ze służbą zdrowia, z Zakładem Opiekuńczo –Leczniczym w Dynowie,
- współpraca z DPS w celu umieszczania osób chorych, niepełnosprawnych lub w podeszłym wieku, które nie są w stanie samodzielnie funkcjonować w środowisku,
- współpraca z Policją w sytuacjach trudnych wymagających jej interwencji,
- współpraca z GKRPA w zakresie rozwiązywania problemów alkoholowych.

W realizacji zadań pomocy społecznej Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Dynowie rozwiązuje problemy społeczne współpracując z:

- organizacjami społecznymi,
- placówkami służby zdrowia,
- policją,
- szkołami,
- sołtysami,
- radnymi,
- Gminną Komisją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych,
- współpraca z OSP Harta w akcji „ Pomóż Dzieciom Przetrwać zimę" polegającej na zbiórce trwałej żywności, odzieży, środków czystości, słodyczy i zabawek a następnie przekazaniu rodzinom potrzebującym.

W celu realizacji „Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Dynów" niezbędna jest współpraca ze wszystkimi podmiotami i instytucjami w Gminie i powiecie, wymiana doświadczeń, wspólne debaty i konferencje.

2.5 Świadczenia rodzinne

Od 1 maja 2004 roku na Ośrodki Pomocy Społecznej nałożono obowiązek wypłaty świadczeń rodzinnych.

Świadczeniami rodzinnymi są:

- zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego,

Świadczenia opiekuńcze:

- zasiłek pielęgnacyjny,
- świadczenie pielęgnacyjne,
- zapomoga wypłacana przez gminy,
- jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka.

Świadczenia te przysługują nie tylko obywatelom polskim ale również cudzoziemcom posiadającym obywatelstwo państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Tabela 17: Świadczenia rodzinne wypłacane przez GOPS w Dynowie

Rodzaj świadczeń	**Kwota przyznanych świadczeń w 2004 roku**	**Kwota przyznanych świadczeń w 2005 roku**	**Kwota przyznanych świadczeń w 2006 roku**	**Kwota przyznanych świadczeń w 2007 roku**
Zasiłki rodzinne	217 274 zł	511 105 zł	915 987 zł	1 094 302 zł
Dodatki do zasiłków rodzinnych, w tym z tytułu:	427 213 zł	696 820 zł	939 383 zł	1 030 657 zł
urodzenia dziecka	8 500 zł	14 500 zł	56 500 zł	74 000 zł
opieka nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego	188 454 zł	213 306 zł	205 283 zł	182 440 zł
samotnego wychowywania dziecka i utraty prawa do zasiłku dla bezrobotnych	1 200 zł	4 800 zł	4 800 zł	427 zł
samotnego wychowywania dziecka	162 059 zł	184 194 zł	103 200 zł	89 980 zł
kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego	16 940 zł	35 670 zł	52 160 zł	62 940 zł
rozpoczęcia roku szkolnego	31 140 zł	94 590 zł	109 100 zł	117 000 zł
podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania	18 920 zł	75 760 zł	148 860 zł	174 510 zł
wychowywanie dziecka w rodzinie wielodzietnej	-	74 000 zł	259 480 zł	329 360 zł
Zasiłki pielęgnacyjne	35 280 zł	108 864 zł	215 280 zł	250 767 zł

Świadczenia pielęgnacyjne	60 480 zł	85 232 zł	65 996 zł	250 767 zł
Jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia dziecka	-	-	78 000 zł	88 000 zł
Zaliczka alimentacyjna	-	23 401 zł	66 156 zł	72 090 zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GOPS w Dynowie

Zasiłek rodzinny ma na celu częściowe pokrycie wydatków na utrzymanie dziecka.
Na podstawie powyższych danych zauważalny jest wzrost wypłacanych zasiłków rodzinom z terenu Gminy Dynów. W pierwszym analizowanym roku wypłacono zasiłków rodzinnych tylko na kwotę 217 274 zł a już w 2007r. na kwotę 1 094 302 zł .
Widoczna jest tendencja wzrostowa dotycząca wypłaty dodatków. Zauważalny jest duży wzrost wypłat dodatków do zasiłku rodzinnego z tytułu urodzenia dziecka, podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania oraz wychowywania w rodzinie wielodzietnej.

Ze względu, że nasza Gmina jest gminą typowo rolniczą dużo rodzin nie kwalifikuje się do zasiłku rodzinnego, ponieważ dochód z gospodarstwa rolnego przekracza kwotę 504 zł na osobę w rodzinie.

Wysoki jest wzrost wypłaconych zasiłków pielęgnacyjnych, które mają na celu pokrycie częściowych wydatków wynikających z konieczności zapewnienia osobie niepełnosprawnej opieki i pomocy innej osoby.
W 2004 roku wypłacono 245 świadczeń, a w 2007 roku aż 1639, co świadczy o wzroście osób niepełnosprawnych w naszej Gminie.
Od 2005 roku zaczęto wypłacać zaliczkę alimentacyjną. Zaliczka alimentacyjna to pewna pomoc finansowa dla matek samotnie wychowujących dzieci, gdzie ojcowie nie poczuwają się do wychowywania dzieci. Porównując 2007 rok do 2005 widać trzykrotny wzrost wypłaconej kwoty.

2.6 Dożywianie

Wieloletni program „Pomoc państwa w zakresie dożywiania" realizowany jest przez Ośrodki Pomocy Społecznej zgodnie z ustawą z dnia 29.12.2005r. Dz. U. Nr 267 poz. 2259 w latach 2006-2009r. Celem programu jest między innymi wsparcie gmin w wypełnieniu zadań własnych o charakterze obowiązkowym w zakresie dożywiania dzieci oraz zapewnienia posiłku osobom jego pozbawionym ze szczególnym uwzględnieniem osób z terenów objętych wysokim poziomem bezrobocia i ze środowisk wiejskich. Ma on również na celu długofalowe działanie w zakresie poprawy stanu zdrowia dzieci i młodzieży oraz poprawę poziomu życia osób i rodzin o niskich dochodach.

Program skierowany jest w szczególności do:

-dzieci do 7 roku życia,

-uczniów do czasu ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej,

-osób i rodzin znajdujących się z trudnej sytuacji życiowej,

-osób samotnych, w podeszłym wieku,

-osób chorych lub niepełnosprawnych.

W ramach programu udzielana jest pomoc w formie posiłku, świadczenia pieniężnego na zakup posiłku lub żywności albo świadczenia rzeczowego w postaci produktów żywnościowych.

Tabela 18: Liczba osób korzystających z posiłków w zakresie programu „Pomoc państwa w zakresie dożywiania"

Formy posiłków	**2006**	**2007**	**2008**
Całodziennego wyżywienia (przedszkola, żłobki)	20	26	1
Pełen obiad	20	31	44
Jedno danie gorące	98	122	133
Mleko, bułka/kanapki	507	508	432
Ogółem	645	687	610

Źródło: opracowanie na podstawie danych z GOPS w Dynowie

Tabela 19:Liczba posiłków w zakresie programu „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”

Rodzaje posiłków	**2005**	**2006**	**2007**
Pełen obiad	5 885	3 030	2 615
Jedno danie gorące	2 423	11 514	17 320
Mleko, bułka/kanapki	80 298	88 289	76 759
Ogółem	86 606	102 833	96 694

Źródło: opracowanie na podstawie danych z GOPS w Dynowie

Analizując dane uzyskane z Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej zauważalne jest duże zainteresowanie działającym programem. Już w pierwszym roku działania programu wydano 86 606 posiłków w tym najwięcej osób korzystało z dożywiania w postaci: mleko, bułka/kanapka. Na początku programu były to bułki (drożdżówki) z herbatą, później zaczęto robić kanapki aby urozmaicić dzieciom dożywianie. W niektórych szkołach zamiast herbaty jest mleko w różnych smakach.

Dużą tendencję wzrostową widać w liczbie wydawanych posiłków w postaci dania gorącego, z którego korzystają dzieci z rodzin o trudnej sytuacji materialnej uczące się w szkołach średnich poza terenami naszej Gminy i zamieszkujące z tego powodu w internatach. W 2006 roku z tej formy posiłku skorzystało 98 dzieci a w 2008 roku 133 dzieci.

Zauważalna jest tendencja wzrostowa osób korzystających z pełnego obiadu, jednocześnie spadkowa w ilości wydawanych tych posiłków.

3. Analiza SWOT

Wynikiem tej analizy jest społeczna ocena potencjału wewnętrznego Gminy polegająca na wskazaniu jej mocnych i słabych stron. Oceniono także otoczenie Gminy – warunki zewnętrzne stwarzające szanse i zagrożenia w rozwoju Gminy.
Analizę SWOT przeprowadzono w podziale na dziedziny systemu społeczno-gospodarczego Gminy.

POŁOZENIE; ŚRODOWISKO NATURALNE	
MOCNE STRONY	**SŁABE STRONY**
- wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe, - obszar Parku Krajobrazowego Pogórza Dynowskiego, - czyste środowisko, - korzystne ukształtowanie terenu dla uprawiania turystyki, - znaczne zasoby leśne, - piękna rzeka San.	- brak bazy turystycznej, - brak informacji o walorach turystycznych.
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
- wzrost zainteresowania turystyką i agroturystyką, - zagospodarowanie terenów i istniejących obiektów zgodnie z ekologią, - rozwój turystyki, - wzrastająca świadomość potrzeby ochrony środowiska.	- możliwość skażenia gleby i rzeki z powodu braku kanalizacji, - brak istniejących tradycji turystycznych.

A. WARUNKI DEMOGRAFICZNE/ POTENCJAŁ LUDZKI	
MOCNE STRONY	**SŁABE STRONY**
- przywiązanie do ziemi, - duże zasoby wolnej siły roboczej, - pracowitość i pomysłowość mieszkańców, - powrót emerytów do rodzinnych miejscowości.	- małe zatrudnienie poza rolnictwem, - ujemny przyrost naturalny, - duże bezrobocie.
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
- wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców, - uwrażliwienie młodzieży na potrzeby ludzi starszych.	- istnienie zjawiska nielegalnego zatrudnienia, - pogłębiające się zjawisko bezrobocia, bezradności wśród społeczeństwa.
GOSPODARKA/ ROLNICTWO	
MOCNE STRONY	**SŁABE STRONY**
- możliwość pozyskiwania wysoko jakościowych produktów rolniczych pod względem ekologicznym, - duże zasoby siły roboczej, - duże możliwości produkcji rolnej, - duża aktywność mieszkańców.	- rozdrobnienie gospodarstw, - brak rynków zbytu dla produktów rolnych, - brak przetwórstwa rolnego.
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
- scalenie gruntów, - możliwość skorzystania ze środków finansowych Unii Europejskiej, - dostosowanie standardów do wymogów UE, - duży potępiał rolniczy.	- ubożenie społeczeństwa, - upadek produkcji rolnej z powodu braku rynków zbytu, -wzrost odłogów, -słabo rozwinięta infrastruktura społeczna.

KULTURA, SPORT, TURUSTYKA	
MOCNE STRONY	**SŁABE STRONY**
- Związek Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego, - dobre warunki do rozwoju turystyki pieszej, rowerowej, kajakowej i agroturystyki, - zabytkowa kolejka wąskotorowa, - duża liczka zabytków kultury materialnej, - osiągnięcia sportowe na poziomie szkół podstawowych i gimnazjalnych, - bogate tradycje kulturalne i ludowe - piękne krajobrazy.	- brak bazy turystycznej, - brak bazy rekreacyjnej, - słabo rozwinięta infrastruktura techniczna.
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
- wzrost zainteresowania turystyką i agroturystyką, - promocja gminy, - czyste i przyjazne środowisko, - rozwój turystyki.	- brak funduszy na rozwój kultury i odnowę zabytków, - brak istniejących tradycji turystycznych.

4. Wizja rozwoju Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Dynów

Ambicją lokalnego samorządu oraz mieszkańców Gminy, jest sukcesywne podnoszenie stanu rozwoju społeczno – gospodarczego oraz warunków życia mieszkańców do poziomu prezentowanego przez wysoko rozwinięte obszary miejskie, przy jednoczesnym zachowaniu wysokiej jakości środowiska przyrodniczego, zapobieganiu patologiom społecznym, utrzymywaniu więzi międzyludzkich, co jest typowe dla środowisk.

Misja strategiczna Gminy Dynów

„Zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego i sprzyjających rozwojowi warunków życia dla mieszkańców Gminy Dynów oraz przeciwdziałanie procesom marginalizacji i wykluczenia społecznego.”

4.1 Główne cele strategiczne

4.1.1 Przeciwdziałanie bezrobociu

Działania

1. Aktywizacja osób bezrobotnych poprzez organizowanie prac w ramach robót publicznych, prac interwencyjnych oraz prac społecznie użytecznych.
2. Pomoc w organizowaniu wraz z pracodawcami staży, przygotowania zawodowego w celu nabycia przez osoby młode potrzebnych umiejętności.
3. Aktywizacja zawodowa kobiet.
4. Pomoc kobietom w pogodzeniu życia zawodowego z rodzinnym.
5. Organizacja kursów zawodowych.
6. Utworzenie klubu integracji społecznej.

Podmioty realizujące

- Urząd Gminy Dynów
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Dynowie
- Szkoły
- Organizacje pozarządowe

4.1.2 Wspieranie osób niepełnosprawnych

Działania

1. Wyrównywanie szans osób niepełnosprawnych na rynku pracy.
2. Rozwój systemu kursów, staży, szkoleń zawodowych dla osób niepełnosprawnych.
3. Wspieranie inicjatyw pomocy rodzicom wychowującym niepełnosprawne dzieci.
4. Likwidacja barier architektonicznych w zakładach pracy.
5. Utworzenie klubu integracji społecznej.
6. Zagwarantowanie w zależności od potrzeb osób niepełnosprawnych zaopatrzenia w urządzenia pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny oraz zapewnienie indywidualnej pomocy w postaci osobistych asystentów.

Podmioty realizujące

- Urząd Gminy Dynów
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Dynowie
- Szkoły
- Organizacje pozarządowe

4.1.3 Przeciwdziałanie marginalizacji osób starszych i samotnych

Działania

1. Upowszechnianie dziedzictwa kulturowego i tradycji poprzez organizację spotkań i warsztatów, na których osoby starsze będą przekazywać swoją wiedzę i doświadczenie młodemu pokoleniu.
2. Zapewnienie indywidualnego transportu umożliwiającego czynny udział w życiu społeczności lokalnych.
3. Wspieranie inicjatyw w utrzymaniu kontaktów z rodziną i środowiskiem poprzez organizowanie tradycyjnych uroczystości, spędzanie czasu na festiwalach i biesiadach, dniach rodziny.
4. Utworzenie „Klubu Seniora" jako alternatywnej formy spędzania czasu.
5. Zapewnienie indywidualnej pomocy w postaci asystentów osobistych.
6. Opieka medyczna i rehabilitacyjna w domu osoby chorej.

Podmioty realizujące

- Urząd Gminy Dynów
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Dynowie
- Szkoły
- Organizacje pozarządowe

4.1.4 Przeciwdziałanie bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego zwłaszcza w rodzinach niepełnych i wielodzietnych

Działania

1. Wprowadzenie systemu monitoringu rodzin by w początkowej fazie wykryć problemy wymagające rozwiązania.
2. Dożywianie uczniów z rodzin przeżywających trudności materialne w szkołach podstawowych, gimnazjalnych i średnich.
3. Zapewnienie dziecku pozbawionemu częściowo lub całkowicie opieki rodziców, znajdującemu się w sytuacji kryzysowej, doraźnej, całodobowej opieki, możliwości kształcenia, wychowania, umieszczenia go w rodzinie zastępczej.
4. Wsparcie dla rodzin i matek znajdujących się w sytuacjach kryzysowych.
5. Prowadzenie specjalistycznego poradnictwa rodzinnego dla rodzin problemowych.

Podmioty realizujące

- Urząd Gminy Dynów
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Dynowie
- Szkoły
- Organizacje pozarządowe

4.1.5 Rozwiązywanie problemów alkoholowych

Działania

1. Stworzenie punktu terapeutycznego dla osób uzależnionych.
2. Kierowanie na terapie leczenia osób uzależnionych i współuzależnionych.
3. Profilaktyka oraz terapia osób uzależnionych i rodzin borykających się z problemem uzależnienia.
4. System wsparcia osób uzależnionych i rodzin borykających się z problemem uzależnienia.
5. Rozpowszechnianie ulotek w szkołach i sklepach zawierających informacje o skutkach spożywania alkoholu.
6. Organizowanie wypoczynku dla dzieci z rodzin dotkniętych problemem alkoholowym z elementami terapii.

Podmioty realizujące

- Urząd Gminy Dynów
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej
- Organizacje pozarządowe
- Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

4.1.6 Organizacja czasu wolnego

Działania

1. Wspieranie i promowanie inicjatyw w kierunku powstania placówek opiekuńczo – wychowawczych, wsparcia dziennego, świetlic środowiskowych, ognisk wychowawczych, kół zainteresowań, promująca pożądane zachowania, kształtującą właściwe postawy.
2. Utworzenie Gminnego Ośrodka Kultury z ofertą adekwatną dla potrzeb mieszkańców Gminy.
3. Rozwijanie zajęć kulturalnych w szkołach (programy profilaktyczno – kulturalne).
4. Rozwijanie zajęć sportowych.
5. Organizowanie wolontariatu młodzieży.
6. Wspieranie drużyn młodzieżowych.
7. Wspieranie powstawania punktów dostępu do Internetu.

Podmioty realizujące

- Urząd Gminy Dynów
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Dynowie
- Szkoły
- Organizacje pozarządowe

Podsumowanie

Osiągnięcie zamierzonych celów wymaga określenia drogi, na której jej realizacja jest możliwa. Gminna strategia rozwiązywania problemów społecznych jest programem działań, przedsięwzięć, jakie są realizowane i winny być podejmowane w przyszłości na terenie Gminy, aby skutecznie zapobiegać problemom społecznym. Przedstawiona koncepcja ma charakter strategiczny, koncentruje uwagę na najważniejszych problemach społecznych występujących w gminie Dynów. Realizacja zamierzonych celów strategicznych wpłynie na poprawę, jakości życia mieszkańców gminy jak i zapobieganie zjawiskom patologicznym. Rozwiązywanie problemów społecznych jest „sztuką", w której oprócz celów, zasobów i deficytów musimy określić realizatorów naszych działań. Oprócz instytucji i osób będą to niewątpliwie organizacje pozarządowe, których działalność wpływa na efektywność działań społecznych. Dlatego też zakładane cele strategiczne i jej powodzenie zależeć będą od integracji wokół jej kierowniczych gremiów społecznych gminy oraz instytucji organizacji pozarządowych.

Ważnym elementem strategii powinien być **program monitorowania** jej realizacji. Może on stać się dobrą podstawą do wczesnej oceny poprawności i efektywności zrealizowanych działań.

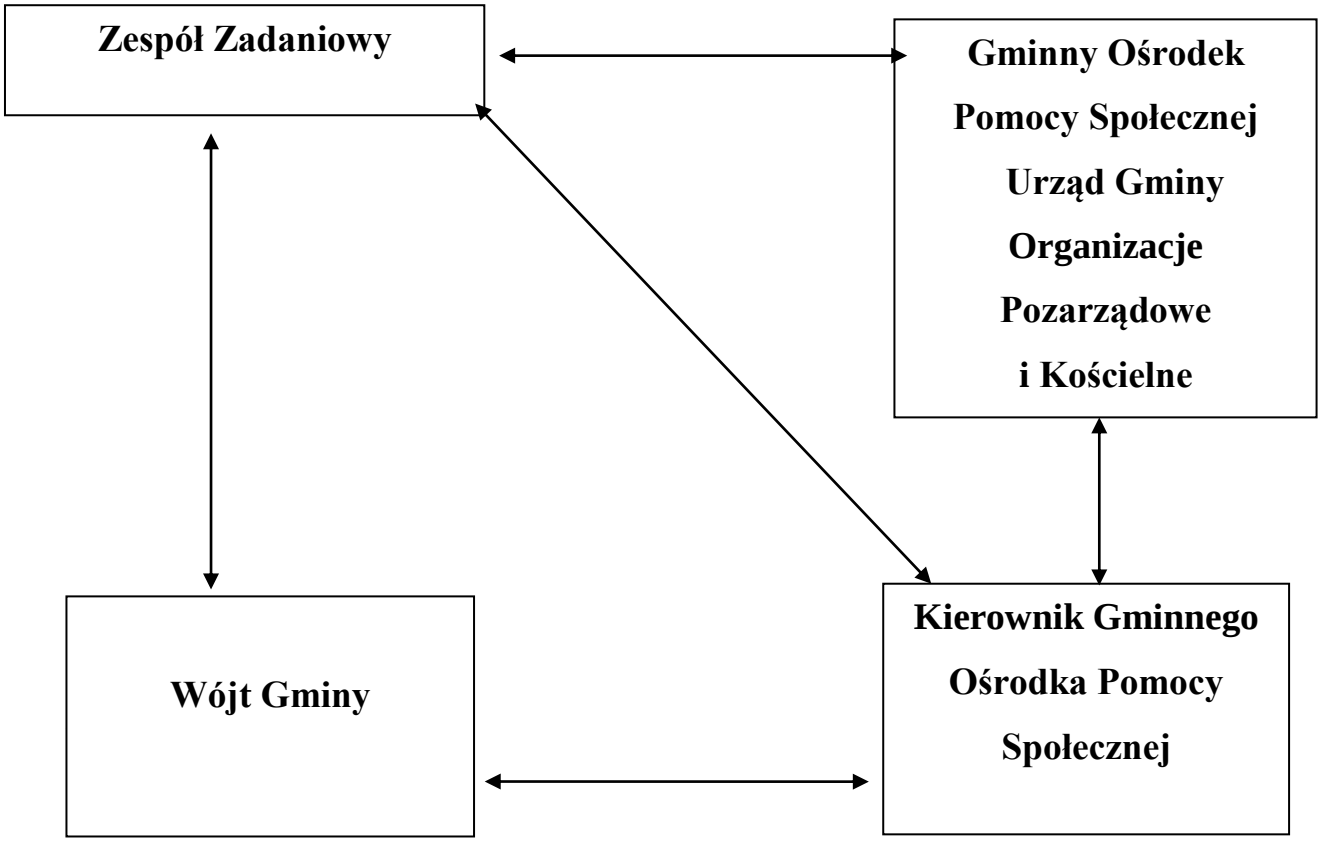
Istotnym punktem do wdrażania strategii jest właściwe zaplanowany proces monitorowania, który powinien odpowiadać na pytania:

- W jakim stopniu realizowana jest misja strategii?
- Czy podjęte działania odpowiadają celom?
- Na ile aktualna jest diagnoza problemów społecznych w naszej gminie?
- Czy środki finansowe są wystarczające do realizacji strategii?

Odpowiedzi na pytania określić pozwolą poprawność przyjętych założeń, a także uwzględnić zmiany zachodzące w otoczeniu realizowanego dokumentu.

Monitoring, jako element konieczny aktywnej realizacji strategii, ma ułatwić sprawne i elastyczne reagowanie na zmiany oraz ocenę wyników podjętych działań.

Schemat wdrażania i monitoringu realizacji zadań Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminie Dynów

Koordynatorem realizacji całości zadań założonych w Strategii będzie z upoważnienia Wójta Gminy Dynów - Kierownika Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej.

Nadzór merytoryczny nad realizacją poszczególnych zadań będzie należał do poszczególnych jednostek organizacyjnych Urzędu Gminy, administracji publicznej i współdziałających z Gminą organizacji pozarządowych i kościelnych.

Strategia skupia się na sprawach najistotniejszych z punktu widzenia rozwiązywania problemów społecznych regionu, dlatego cele strategiczne odznaczają się stosunkowo dużym stopniem ogólności i dłuższą perspektywą czasową.

Aktualizacja Strategii będzie dokonywana systematycznie, na organizowanych w tym celu spotkaniach i dostosowywana do zaistniałych potrzeb i zmieniających się realiów społecznych.

Monitoring będzie obejmował następujące elementy:

- ocenę osiągniętych rezultatów,
- ocenę rozbieżności między przyjętymi założeniami, a aktualnym stanem,
- planowanie zmian w strategii, dostosowanie do zmieniających się potrzeb,
- systematyczne gromadzenie danych statystycznych by zaktualizować strategię,
- aktualizację danych prawnych i formalnych,
- informowanie społeczności lokalnej o uzyskanych wynikach.

Monitoring i ocena jest nieodłącznym elementem zarządzania strategicznego, planowania strategicznego, wszystkich działań podejmowanych w regionie. Oba elementy strategii muszą być prowadzone na bieżąco, aby było wiadomo czy dana działalność prowadzi do rozwoju regionalnego i czy przybliża do osiągnięcia założonego celu.

Wykaz tabel:

Tabela 1: Powierzchniowa struktura miejscowości Gminy Dynów,
Tabela 2: Ruch naturalny w Gminie Dynów,
Tabela 3: Migracje wewnętrzne i zagraniczne w Gminie Dynów,
Tabela 4: Migracje wewnętrzne i zagraniczne w Gminie Dynów,
Tabela 5: Saldo migracji w Gminie Dynów,
Tabela 6: Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku,
Tabela 7: Wykształcenie ludności w Gminie Dynów,
Tabela 8: Szkolnictwo w Gminie Dynów,
Tabela 9: Współczynnik skolaryzacji,
Tabela 10: Przestępstwa w Gminie Dynów,
Tabela 11: Drogi w Gminie Dynów,
Tabela 12: Podmioty gospodarki narodowej w Gminie Dynów,
Tabela 13: Bezrobotni w Gminie Dynów,
Tabela 14: Inwentaryzacja problemów społecznych w Gminie Dynów,
Tabela 15: Problemy dominujące w Gminie Dynów,
Tabela 16: Ilość osób korzystających z pomocy społecznej w zależności od przyczyny ubiegania się o takie świadczenie,
Tabela 17: Świadczenia rodzinne wypłacane przez GOPS w Dynowie,
Tabela 18: Liczba osób korzystających z posiłków w zakresie programu „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”,
Tabela 19: Liczba posiłków w zakresie programu „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”.